

Motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodin

Bc. Denisa Czislinská

Diplomová práce
2021

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Denisa Czislinská
Osobní číslo:	H19976
Studijní program:	N0111A190013 Sociální pedagogika
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Forma studia:	Prezenční
Téma práce:	Motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodiny

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti života matek samoživitelek, životní úrovně a kvality života.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CAJTHAMLOVÁ, Kateřina, 2017. Abeceda moderního rodiče. Praha: Vyšehrad. ISBN 9788074299131.

ČELEDVÁ, Libuše a Rostislav ČEVELA, 2010. Výchova ke zdraví: vybrané kapitoly. Praha: Grada. ISBN 9788024732138.

PROKOP, Daniel, 2020. Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti. Brno: Host. ISBN 978-80-275-0308-7.

ŠUBRT, Jiří, 2014. Soudobá sociologie. VI, (Oblasti a specializace). Praha: Karolinum. ISBN 9788024625584.

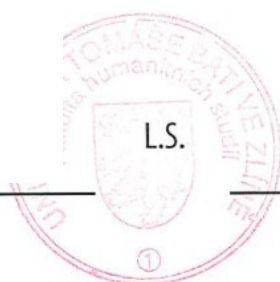
ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 9788026206446.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **23. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 12.4.2021

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být už nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasaňuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vácného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nestrává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje problematice samoživitelství v kontextu kvality života. Teoretická část představuje vývoj rodiny a postavení matek v rodině, dále uvádí funkce a typy rodin v kontextu rodin úplných a neúplných. Druhá kapitola popisuje koncept samoživitelství, jeho vývoj a současný stav. Dále se zabývá příčinami neúplných rodin a riziky, která jsou tímto způsobem života provázána. Třetí kapitola nabízí náhled na současné možnosti podpory svobodných matek. Poslední kapitola teoretické části je věnována kvalitě života a životní úrovni. Popsány jsou modely kvality, dosavadní výzkumy a současná situace v České republice. Závěr teoretické části je zaměřen na vztah mezi kvalitou života a sociální pedagogikou.

Cílem praktické části je analyzovat motivaci matek samoživitelek vedoucí ke zlepšení kvality života jejich rodin, a to skrze podmínky navozující motivaci a dále pozitivní a negativní aspekty, které motivaci doprovázejí a ovlivňují.

Klíčová slova: matka samoživitelka, svobodná matka, kvalita života, rodina, podpora, životní úroveň

ABSTRACT

This Master Thesis deals with the issue of single parenting in the context of the quality of life. The theoretical part presents the development of a family and position of mothers in a family. It also presents the function of families in the context of nuclear and single parent families. The second chapter presents the concept of single parenting, how it developed and its current status. It also deals with the causes of single parenting and describes the risks of this lifestyle. The third chapter presents possibilities of supporting single mothers. The last chapter of the theoretical part presents the concept of the quality of life and the standard of living including quality models, the current research and the current situation in the Czech Republic. The closing part of the theoretical part is focused on relationship between the quality of life and social pedagogy.

The aim of the practical part is to analyse the motivation of single mothers which leads to improvement of the quality of life of their families, focused on the subject inducing motivation and positive and negative aspects that they are a part of motivation.

Keywords: Single mother, quality of life, family, support, standard of living

Ráda bych poděkovala především vedoucí práce PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za skvělé vedení a rady nejen v průběhu vypracovávání diplomové práce. Ráda bych i poděkovala všem svobodným maminkám, které se zúčastnily výzkumné části této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA A JEJÍ FUNKCE	13
1.1 VÝVOJ RODINNÉHO ŽIVOTA A ROLE ŽENY	13
1.2 FUNKCE RODINY.....	16
1.3 TYPY RODIN	17
2 MATKY SAMOŽIVITELKY	19
2.1 MATKA SAMOŽIVITELKA A JEJÍ POSTAVENÍ VE SPOLEČNOSTI	19
2.2 HISTORIE SAMOŽIVITELSTVÍ.....	20
2.3 PŘÍČINY SAMOŽIVITELSTVÍ.....	21
2.4 RIZIKA SPOJENÁ SE SAMOŽIVITELSTVÍM	22
3 SOCIÁLNÍ A JINÁ PODPORA MATEK SAMOŽIVITELEK	26
3.1 FINANČNÍ POMOC MATKÁM	26
3.2 SOCIÁLNÍ POMOC MATKÁM	27
3.3 ODBORNÁ POMOC MATKÁM	28
3.4 DALŠÍ FORMY POMOCI.....	28
4 ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ A KVALITA ŽIVOTA V RODINĚ	29
4.1 KVALITA ŽIVOTA A ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ	29
4.2 MODELY KVALITY ŽIVOTA	31
4.3 MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA A DOSAVADNÍ VÝZKUMY	34
4.4 SOUČASNÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE.....	36
4.5 KVALITA ŽIVOTA V SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	39
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	39
5.2 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	39
5.3 METODA SBĚRU DAT	40
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	40
6 ANALÝZA DAT	43
7 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	44
7.1 KATEGORIE VZNIKLÉ ANALÝZOU A ZPRACOVÁNÍM DAT	44
7.1.1 Kategorie „Otec dítěte“	44
7.1.2 Kategorie „Současná situace“	46
7.1.3 Kategorie „Postoje matky“	47
7.1.4 Kategorie „Podpora“	49

7.1.5	Kategorie „Úspěchy“	51
7.1.6	Kategorie „Dítě“	52
7.1.7	Kategorie „Finance“	53
7.1.8	Kategorie „Vztahy“	54
7.1.9	Kategorie „Zkušenosti“	56
7.1.10	Kategorie „Pocity matky“	57
7.2	ZNÁZORNĚNÍ VZTAHŮ MEZI KATEGORIEMI	58
7.3	JAKÁ JE TEDY MOTIVACE MATEK SAMOŽIVITELEK KE ZLEPŠENÍ ŽIVOTNÍ ÚROVNĚ A KVALITY ŽIVOTA JEJICH RODIN?	59
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	61
	ZÁVĚR	62
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	63
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	68
	SEZNAM OBRÁZKŮ	69
	SEZNAM TABULEK.....	70
	SEZNAM PŘÍLOH.....	71

ÚVOD

Nacházíme se v době nekonečné rozmanitosti rodinných systémů a uspořádání rodinného života. Pro většinu z nás, kdo jsme vyrůstali v rodinách s otcem i s matkou, je zcela běžné vnímání úplné rodiny jako nějakého nepsaného pravidla spokojeného života. Mnoho z nás proto vnímá jiné uspořádání rodiny jako něco nezdravého, ohrožujícího a společensky nepřijatelného. Musíme si ovšem uvědomit, že doba se rychle mění a s ní i normálnost na jakou jsme zvyklí. Musíme začít vnímat změny, kterými naše společnost prošla, a důsledky těchto změn. Rodina s otcem a matkou už není jediným přijatelným rodinným uspořádáním. S nárůstem rozvodovosti je dnes zcela běžná rodina pouze s jedním rodičem. Ta se však vlivem neznalosti široké veřejnosti často řadí mezi problémovou skupinu obyvatel. Pokud se na tento problém podíváme blíže, zjistíme, že tyto rodiny fungují téměř jako rodiny pro nás normální. Rodič chodí do normální práce, dítě chodí do normální školy, může být dokonce i premiantem třídy. Rodina bydlí, stejně jako ostatní, v bytě, platí účty, vychovává a žije sociálním životem. Pokud se pořádně rozhlédneme kolem nás, uvidíme takových rodin mnoho. Možná jsme si jen předtím nevšimli, že ta rodina, co žije vedle nás, je vlastně rodina s jedním rodičem. Přitom žijeme s názorem, že takový typ rodiny musí být nutně problémový a pro společnost škodlivý. Právě kvůli ideálům, se kterými jsme vyrůstali, máme dnes problém přijmout něco jiného za zcela normální. Jistě můžeme debatovat o tom, že rodiny s jedním rodičem mají málo peněz, takže jsou chudí, nemají na lepší vzdělání, nemají na energie, takže žijí ve špatných podmínkách a tak dále. Faktem ale je, že ve stejných podmínkách může žít i rodina se dvěma rodiči. Přeci to, že my jsme z „dokonalé rodiny“ neznamená, že taková rodina nemůže být normální, funkční a společensky prospěšná. To jak se tyto rodiny rozhodneme vnímat, je jen na nás. I tak si myslím, že pokud se rozhodneme je označit za problémové, měli bychom se o nich nejdříve něco dozvědět. S jakými překážkami se potýkají a co jim umožňuje překonávat tyto překážky, je v podstatě předmětem této práce, protože dle mého názoru je základem každé akce motivace.

Cílem této práce je obohatit dosavadní znalosti v oblastech kvality života matek samoživitelek. Konkrétně se práce zaměřuje na motivaci a její aspekty v životě svobodných matek. Zaměřujeme se na koncepty, které samy matky považují za důležité, a doplňujeme je negativními a pozitivními aspekty, které se k motivaci pojí. Abychom pochopili vliv těchto konceptů na motivaci a život matky, zařadili jsme do teoretické části kapitoly věnující se kvalitě života. Abychom pochopili důležitost konceptů, popisujeme v teoretické části postavení matky ve společnosti, rizika, která se pojí s životním stylem svobodných matek

a také podporu, která je matkám nabízena. Cílem výzkumné části nejsou obecné výsledky motivace matek samoživitelek, ale motivace pěti zcela individuálních osob, které mají odlišné zázemí, zkušenosti a potýkají se s nesnázemi, které jim život jako matkám samoživitelkám připravil.

Může se zdát, že vzhledem k rozšířenosti jevu samoživitelství, bude existovat již mnoho publikací a výzkumů, které se zaměřují na tento koncept. Bohužel opak je pravdou. Sice existují publikace, které se tímto konceptem zabývají, není to však ústřední téma publikace. Také výzkumy, ač se může zdát, že jsou rozšířené, nepřinášejí víceméně žádné obecné výsledky. Důvodem je samozřejmě odlišnost různých kultur a jejich přístupů ke konceptu samoživitelství. Jiná kultura znamená jiné podmínky pro samoživitelky, jiné příležitosti, jiné pravidla, jiné vnímání společností a například zcela jiný způsob života. Jak už jsme ovšem výše zmínili, i když matky samoživitelky nemusejí být nutně problémovou skupinou, jsou rozhodně skupinou ohroženou, a tím pádem je potřeba věnovat této problematice větší pozornost. To podporuje i fakt, že počet samoživitelek roste a pokud se tím nebudeme zabývat teď, může být už příliš pozdě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ FUNKCE

První kapitola se zabývá stručně vývojem rodinného prostředí a současnou podobou rodiny, vymezuje jak charakter tradiční, tak dnešní rodiny. Dále se zabývá postavením matky v rodině, v tradiční a dnešní. Vymezuje funkce, které má rodina plnit. V neposlední řadě kapitola uvádí několik typů uspořádání rodinného prostředí.

1.1 Vývoj rodinného života a role ženy

Téměř až kam nám literatura sahá, byla vždy rodina v západní kultuře založena na patriarchálním uspořádání. Přesvědčení, že rodina je ve společnosti stabilní prvek, který tvoří rodiče a děti, převládalo až do první poloviny minulého století, kdy se ženy vesměs věnovaly hlavně věcem okolo domácnosti a muž byl ten, kdo zabezpečoval rodinu finančně a kdo byl vnímán jako hlava rodiny. Jedním z důvodů, proč muži zastávali vždy nejvyšší postavení v rodině je historické uspořádání státu, kdy respekt k hlavě rodiny znamenal učit se respektu k panovníkovi (Možný, 2008).

Přehled vývoje lidské rodiny předkládá Collins, který je upraven podle Možného (2008) a z kterého budeme v této práci vycházet, vědomi si toho, že tento přehled je ovlivněn evolučně pozitivistickým hlediskem, které je zejména v antropologii rodiny překonané, ale pro naše účely zde dostatečné. Autoři jako první etapu uvádějí počátek párové rodiny, někdy půl milionu let před naším letopočtem, kdy k párování dochází z důvodu spolupráce na výchově dětí. Druhá etapa, asi 8 000 před naším letopočtem, je opět reprezentovaná primárně patrilokalitou, ovšem lze nalézt i matrilokální uspořádání, popřípadě zcela jiný typ uspořádání. 3 000 před naším letopočtem dochází k vzestupu patrimonální domácnosti, kde muž drží prostředky domácnosti a má rozhodující slovo. Čtvrtá etapa probíhá až v 17. století, kdy dochází k prvním velkým změnám v uspořádání rodiny. Širší rodina se rozpadá na rodinu nukleární, postavení muže v rodině zůstává stejné. Žena má na starost domácnost. V tomto období také domov přestává být místem práce. Poslední etapa začíná v 2. polovině 20. století, kdy se objevují první snahy o zrovnoprávnění ženy s mužem, přibývá rozvodovost, opakované manželství, ženy mají více možností v kariéřním růstu a výběru povolání a především se zcela mění mužská a ženská sociální role. V padesátých letech minulého století dochází ještě k pokusu o navrácení dlouho fungující hierarchie v rodině. Šedesátá léta představují první změny, již dříve zmíněnou vlnu rozvodovosti, změnu hodnotového žebříčku a s tím spojený pokles porodnosti a další. Tradiční rodina je zde označována za utlačující koncept. Změny v rodině nejsou pouze okrajové, ale sahají až

k základnímu charakteru rodiny. Dříve všeobecně přijímaná křesťanská vize upadla, porodnost díky nových technologiím poklesla a už není dále spojována s manželským svazkem. Rozhodnutí ve věcech založení rodiny již není o rozhodnutí jiných, nýbrž o individuálním plánování. Podobně i rozvody, dříve nepřijatelné právě skrze křesťanskou víru, jsou již založeny na individuálním rozhodnutí. Zatímco dříve měly tyto záležitosti racionální podstatu, v dnešní době mají podstatu „lásky“.

Tady upozorňuje Kraus (2008) na výskyt nových problémů, jako například nedostatečná sexuální osvěta, což vedlo k sňatku z důvodu početí dítěte, ale také k brzkému rozvodu. Oslabení vidíme i ve funkcích rodiny, které dnes z velké části přebírají jiné instituce a organizace.

I přes to má dnes rodina nezastupitelnou roli při primární socializaci. Současná rodina přinesla mnoho změn, zůstává však nenahraditelnou institucí v životě člověka. Kraus (2008, s. 79) definuje rodinu jako „malou primární sociální skupinu“. Dle tohoto autora je vymezení současné rodiny velmi obtížné, právě z důvodu úpadku tradičních hodnot, které dřív rodinu definovaly. Kraus (2008) vidí jako největší problém odstranění manželského svazku jako kritéria pro rodinný život. Také uvádí, že dnes až třetina dětí nepochází z rodin, kde byl svazek uzavřen. Takové uskupení můžeme v současnosti také považovat za rodinu, pokud jsou zde splněna jiná kritéria, jako například společné bydlení a společný zájem na výchově dětí. Dle těchto kritérií definovali rodinu například Plaňava (2000, s. 73) jako „*strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí*“ nebo Přadka (1983) definující rodinu jako přirozené prostředí, do kterého se člověk narodí bez možnosti volby a přejímá způsob života rodičů.

Kraus (2008) definuje osm znaků současné rodiny. Prvním znakem je demokratizace, kdy dochází ke změně rolí v rodině. Muž již nemá hlavní slovo, žena má větší práva, ale i více povinností. Děti se více podílejí na chodu rodiny, vztah mezi rodiči a dětmi přechází z autoritářského vztahu na vztah přátelský. Druhým znakem je větší izolovanost rodiny od společnosti důsledkem modernizace technologií a medializace života, rozpadem širší rodiny a oslabením sousedských vztahů. Třetím znakem je zmenšování rodiny, osob žijících pod jednou střechou, zvyšuje se počet jednočlenných domácností a osamělých žen s dětmi. Spolu s izolací tvoří bariéru mezi společností a rodinou, která se projevuje zejména při problémech, které rodina sama nedokáže vyřešit a které mohou vést k rozvratu rodiny. Čtvrtým znakem je dezintegrace. Členové rodiny spolu netráví volný čas a nescházejí se, nedochází

k interakci při běžném chodu rodiny. Přibývá rodin, kde se členové spíše míjejí, u partnerů dochází k trávení volného času odděleně v závislosti na zálibách jednotlivců, děti tak tráví čas samy dle vlastního rozhodnutí. Pátým znakem je pracovní vytíženost a časová zaneprázdněnost rodičů, způsobující vyčerpání, a tak i méně trávení volného času s dětmi. Tento problém rodiče řeší zahrnováním dětí materiálními věcmi jako náhradu společného času. U dětí pak dochází k přeměně hodnotového žebříčku a změně charakteru, v nejhorším případě dochází k deviantnímu chování. Šestý bod zahrnuje dvoukariérovost v rodinách, která je důsledkem individualizace a změny rolí žen, ale také možnou příčinou rozpadu rodiny. Sedmým znakem je vysoká rozvodovost, které postihne téměř polovinu manželství, kdy se zde nezapočítávají rozchody nesezdaných párů, které taktéž mohou tvořit rodiny. Děti z rodin po rozvodu ztrácí kontakt s druhým rodičem, částečně či úplně. Ačkoliv neúplná rodina nemusí být překážkou pro řádnou výchovu dítěte, proces rozvodu může dítě poznamenat, například úzkostnými stavy, agresivitou, depresí či jinými psychickými onemocněními. Následky si dítě často nese do konce života a promítají se i při zakládání jeho vlastní rodiny. Problémem může být i nové manželství, nebo několik, kdy dochází ke střídání partnerů a u dítěte může dojít ke změně hodnot. Posledním znakem je diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Není neobvyklé, že se rodiny žijící s nižší životní úrovní často zadlužují a může docházet i sociálnímu vyloučení. Děti z takovýchto rodin mohou být šikanovány, popřípadě se u nich projevuje deviantní chování. Problém se především vyskytuje u mladších rodin s dětmi.

Pět znaků současné rodiny uvádí i Helus (2015), který stejně jako Kraus popisuje nukleárnost rodiny a izolovanost rodiny od společnosti, kdy se rodina stala prostorem soukromým. Navíc uvádí společenskou kontrolu rodiny, koncept dvougenerační rodiny a privátní individualizaci.

Role matky v rodině byla vždy spojována s „teplem domova“, kdy žena znamenala domov. Historicky jde o udržování ohně a vaření na ohni, který udržuje pro sebe, muže a děti. Kromě tohoto je žena spojována s pocitem bezpečí a s titulem paní domu. Úkolem ženy bylo dohlížet na materiální zásoby a rozhodovat o jejich využití. Později se objevuje žena v souvislosti s pojmem domácnost, který neoznačuje pocit bezpečí, ale povinnosti vyplývající z role ženy. Dnešní doba, umožňuje ženám emancipaci, avšak některé úkoly, jako například dohlížení na materiální zásoby nebo starost o rodinné finance ženám zůstala. Co se podstatně změnilo, byla možnost kariérního růstu pro ženy a možnost volby (Vodáková, 2003).

Ženy mají stejná práva jako muži, dle Sullerotové (1998) se tato svoboda nejvíce projevila právě v rodině, kde se upustilo od vnímání muže jako hlavy rodiny, výchova dětí leží primárně na rozhodnutí ženy, což potvrzuje i častější svěřením dítěte do péče matky v případě rozvodu. Emancipace se projevila i v právu na rozvod, kdy ženy žádají o rozvod častěji než muži. Zde nastávají první problémy pro matky samoživitelky, kdy sice práva matek se výrazně rozšířila, avšak například zaměstnání a jeho podmínky zůstávaly stejné, tudíž nevyhovující pro osamělou matku, časově i peněžně. Často se tak dostávají do závislosti na širší rodině. Hůře na tom byly matky s dětmi z nesezdaných rodin, kdy otec neměl povinnost vychovávat děti. Dnešní moderní doba umožňuje ženám svobodnou volbu povolání, vzdělání a určení doby mateřství, popřípadě odmítnutí mateřství, kterému dnešní technologie umí snadno zabránit například s pilulkami.

Pateman (2000) uvádí, že ženy sice mají mnohem více práv než dříve, avšak založením rodiny či vstupem do manželství se vážou k určitým způsobům jednání spojených s rolí manželky a matky. Existuje společensky přijatelný model, kdy muž je živitelem rodiny a žena se stará o děti a domácnost, ale v reálném životě tento model v dnešní společnosti těžko nalezneme, s výjimkou doby, kdy je žena na mateřské. Muž nyní není jediným, a často ani hlavním, živitelem rodiny. Část této role přenechává ženě, která dnes vydělává, podobně jako muž, a společně tvoří celkový příjem rodiny, který určuje sociální vrstvu rodiny a životní úroveň. V rozvedených rodinách tuto zabezpečovací funkci muži často přenášejí na ženy, ty se stávají hlavním živitelem rodiny. Role ženy v domácnosti se nějak výhradně nezměnila, muž nepřebírá povinnosti ženy, s výjimkou výchovy dětí. Může se zdát, že například nákupy podnikají jak muž, tak i žena, realita ovšem ukazuje, že muž ženu pouze doprovází, doveze na určité místo. Role matky ve výchově dětí je téměř stejná jako v tradiční rodině, matka stále tráví s dětmi více času než otec, učí je základním dovednostem a je pro děti oporou, muž stále zastává spíše roli autority. Existují i modely rodin, kdy muž zastává částečně roli matky a na výchově dětí se participuje více, zejména v oblasti volného času dětí. Málo rozšířený model je rovnocenný model, kdy podíl na výchově je rovnoměrně rozdělen mezi muže a ženu. Ačkoliv existují tyto modely, žena se vždy vnímá jako nejdůležitější v životě dítěte.

1.2 Funkce rodiny

Zatímco dříve bychom rodinné prostředí spojovali s prostředím společenským či veřejným, dnes dochází spíše k opaku a rodina je protiváhou veřejného prostoru (Možný, 2008). Kraus

dokonce rodinné prostředí označuje jako útočiště před veřejným prostorem, nejvíce viditelné v rodinách žijících v sociálně slabším prostředí, kde rodina představuje hlavní opěrný bod pro členy rodiny. Kraus (2008) také uvádí, že rodina je nenahraditelná z důvodu zastoupení specifického a univerzálního, což znamená, že k výchově dětí je zapotřebí jak osobní angažovanost rodičů na výchově dětí, tak i respekt rodičů k dané společnosti a jejím potřebám.

Dle Krause (2008) plní rodina šest základních funkcí, biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, ochranou, socializačně výchovnou, emocionální a funkci rekreační a zábavnou. Biologicko-reprodukční funkce má význam nejen v rámci rodiny, ale také v rámci společnosti. V posledních letech tato funkce upadá z důvodu kariérního růstu, pozdějšího mateřství či rozhodnutí mít jen jedno dítě. Druhá funkce sociálně-ekonomická opět plní společenskou funkci, kdy dochází k ekonomickému růstu společnosti skrz zapojení rodičů do výrobní a nevýrobní sféry v rámci povolání. Funkce má však velký význam i pro rodinu samotnou, a to hmotné zabezpečení rodiny. Třetí funkce, ochranná, spočívá v zajištění základních biologických, zdravotních a hygienických potřeb všech členů rodiny. Tato funkce prošla velkými změnami, kdy před rokem 1989 některé aspekty řešil stát, naopak dnes se stát snaží o co možná největší participaci rodiny. Čtvrtá funkce socializačně-výchovná zajišťuje přípravu dětí prakticky do života. V dnešní době dochází i k opačnému vlivu, kdy mladí rozumí lépe novým technologiím a mohou tak provést starší generaci novou problematikou. Ačkoliv tuto funkci plní primárně rodina, je dnes velkým trendem přesouvat některé nedostatky ve výchově na školu. Pátá funkce, funkce emocionální, je jedinou funkcí, kterou nelze přenést na jinou instituci, než je rodina. Dnešní rodiny se potýkají s problémy v plnění této funkce z důvodu rozvodu, většího zájmu o práci než o dítě apod. Poslední funkcí je relaxace a zábava všech členů rodiny, projevující se na stráveném volném čase rodičů s dětmi.

1.3 Typy rodin

Dle Krause (2008) můžeme rozdělit rodiny na několik typů dle určitých kritérií, jako například funkčnost či velikost. Základním dělením je rodina nukleární a rozšířená, kdy nukleární tvoří rodiče, nebo alespoň jeden rodič, a dítě či děti, a rozšířenou tvoří rodiče s dětmi a další příbuzní. Zde můžeme vidět, že aby byla rodina považována za rodinu, nemusí být v zastoupení oba rodiče. Dále Kraus (2008) dělí rodinu na funkční, dysfunkční a afunkční. Funkční rodina plní všechny své funkce, dysfunkční rodina v plnění funkcí některé

funkce částečně zanedbává a afunkční, která nezvládá plnit základní funkce a ohrožuje tak zdravý vývoj dítěte. Funkčnost tedy nesouvisí s počtem rodičů a chybějícím mužským či ženským elementem.

Pět typů rodiny popisuje Kopecká (2015). Prvním typem je rodina vlastní formálně úplná, kdy rodinu tvoří manželé a jejich vlastní děti. Druhým typem je formálně úplná, kdy jsou v rodině oba rodiče, avšak jeden z nich je pro děti nevlastní. Třetím typem je formálně neúplná rodina. Dítě zde má pouze jednoho rodiče v důsledku rozvodu, úmrtí rodiče, nebo nezapsání otce do rodného listu. Čtvrtým typem je neformálně úplná rodina, kdy jsou sice děti vlastní oběma rodičům, ale rodiče nejsou sezdáni. Posledním typem je rodina neformálně neúplná, kdy rodiče nejsou rozvedeni, ale ani spolu nežijí.

Další typy uvádí Helus (2015) nebo Tománek (2013), a to rodina neúplná a úplná. Tománek (2013) dále dělí úplnou rodinu na harmonickou, kde se nevyskytují problémy, konsolidovanou, kde se problémy vyskytují, ale určitým způsobem vedou k posílení rodiny, a rodinu disharmonickou, kde jsou problémy tak vážné, že hrozí rozvrat rodiny. Neúplnou rodinou se více zabývá Helus (2015). Označuje tak rodinu, kde chybí jeden rodič. Častější jsou případy absence otce, které se za dobrých podmínek dají kompenzovat jiným mužem v rodině, jako například strýcem, dědečkem popřípadě matčíným partnerem. Dochází zde často k překompenzaci, kdy se rodič rozhodne poskytnout péči dítěti za oba rodiče a dochází k rozmazlování. Tento případ může nastat i v situaci, kdy se nový přítel matky či přítelkyně otce snaží dítěti ukázat, že mu může poskytnout víc než chybějící rodič. Zda je neúplná rodina funkční či problémová, má vliv i příčina rozpadu původní rodiny a jak se s tím vyrovnává rodič s dítětem. Nejčastější příčinou je rozvod manželů nebo rozchod partnerů, kdy je mnohem větší šance na zanechání negativních následků pro chod rodiny než třeba u rodin, kdy jeden z rodičů zemřel. V případě rozvodu zůstávají u matky negativní pocity k druhé straně a tyto pocity jsou přenášeny na dítě, které s druhou stranou nemůže nebo dokonce nechce navázat kontakt.

Neúplnou rodinou se zabývá i Gjuričová a Kubička (2003), kteří tvrdí, že kontakt mezi matkou s dítětem a otcem, který rodinu opustil, nebývá tak často ze zájmu otce jako spíše s povinností nařízené soudem. Navíc samotný rodič často trpí nedostatkem financí, nedostatkem času a například být nemocný si v podstatě nemůže dovolit. Pro tyto případy se nabízí spolupráce se širší rodinou, pokud tato možnost existuje. Pokud ovšem dochází ke kontaktu s druhým rodičem, vyvstává otázka, co s rozdílnými přístupy a styly výchovy každého z rodičů.

2 MATKY SAMOŽIVITELKY

V této kapitole si vymezíme pojem matka samoživitelka, přiblížíme si vznik tohoto konceptu a jeho příčiny, dále se seznámíme se současnou situací matek samoživitelek a jejich postavením v naší společnosti. Nakonec si objasníme rizika spojená s tímto životním konceptem, která se dotýkají jak dítěte, tak i rodiče.

2.1 Matka samoživitelka a její postavení ve společnosti

Definici pojmu samoživitelka jen velmi obtížně v literatuře nalezneme. Mnohem častěji se používá označení rodina s jedním rodičem, osamělá matka či neúplná rodina. Dále se setkáváme s označením sólo rodič, sólo matka, svobodná matka či single matka. Například Sobotková (2007) hovoří o rodině s jedním rodičem, typicky s matkou, s otcem jen v deseti procentech případů. Samoživitelství vzniká rozvodem, ovdověním, osvojením dítěte či rozhodnutím matky být samoživitelkou. Podobně i Dudová (2009) poukazuje na častější samoživitelství u žen než u mužů. Dle této autorky samoživitelství představuje současné vnímání instituce rodiny, ale odpovídá na sociální očekávání instituce rodiny. Problém bývá v rozdělování prostoru dle genderu, kdy samoživitelka zastupuje role obou rodičů a tudíž i vstupuje do různých genderových prostředí. Je třeba i vnímat rozdíly mezi otci samoživiteli a matkami samoživitelkami, kdy dochází k rozkolu mezi sociálním postavením a k přístupem k rodičovství u ženy a u muže. Osamělá matka čelí negativním názorům společnosti. Tím, že vychovává dítě sama, v podstatě nesplňuje společenskou normu a její životní styl je často vnímán jako problémový. Představa odchylky od normy, kterou je provdaná žena a život nukleární úplné rodiny, je často spojována s horšími sociálními podmínkami a charakteristikami, které jsou často dány předsudky. To ovšem neznamená, že tyto rodiny nemusejí být problémové. Samoživitelka vzniká většinou náhle, po rozchodu partnerů, kteří nejsou vázání žádným svazkem.

Samoživitelství nalezneme i v Zákoníku práce, konkrétně v § 350, označené pod pojmem osamělá žena, osamělý muž. Tento zákon ji definuje takto: „*Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem.*“

Samoživitelstvím se zabývá i Cajthamlová (2017), která matky samoživitelky neoznačuje nutně za problémové. Dle této autorky je důležité, aby měla matka podporu ve vlastní rodině a děti měly možnost kompenzace chybějícího vzoru v blízkém okolí. Tento model vede

k bezproblémové rodině. Díky současné situaci, kdy i svobodné matky mají možnost dobrého zaměstnání, mohou dětem zajistit dobrý život a věnovat jim i hodně péče. S tímto je spojený i věk matek samoživitelek. Zatímco dříve šlo spíše o mladší dívky, které otěhotněly neplánovaně, dnes jsou matky samoživitelky různého věku, někdy i kolem třiceti let. V tomto věku může mít matka za sebou nějakou kariéru, má možnost našetřit nějaké peníze a je schopná zhodnotit své životní podmínky. Sobotková (2007) věkovou hranici matek samoživitelek posouvá až na věk 35 let, kdy matku popisuje jako úspěšnou v povolání, zajištěnou a s citovou potřebou mít vlastní dítě, dokud to tělo umožňuje. Tato situace se například mění v USA, kde svobodné matky tvoří z většiny mladé dívky, s nízkým vzděláním a nízkým socioekonomickým statutem. Společnost také vnímá některé případy matek samoživitelek jako negativní a k některým je naopak tolerantní, v závislosti právě na příčině a důvodu samoživitelství nebo i věku ženy. Jako pozitivní vnímá samoživitelky Championová (1995), která svobodné matky označuje za průkopnice v rodičovství. Autorka vnímá samoživitelství jako příležitost k otevřenější rodině, kdy matka vybuduje pro dítě podpůrnou síť, která ho obohatí. Autorka také zdůrazňuje potřebu nevnímat svobodné ženy jako sociální problém či model neúspěchu, ale jako ženy, které daly život a měly by být za to oceňovány.

2.2 Historie samoživitelství

Trend samoživitelství vzniká zhruba v 60. letech minulého století, v důsledku rostoucí rozvodovosti, ale také jako příčina úpadku tradice manželství, a tudíž narození dětí mimo manželský svazek (Sobotková, 2007). Dle Rabušice (2004) se od roku 1990 stále rapidně zvyšuje počet dětí narozených svobodným matkám, a to jak v Evropě, tak i ve Spojených státech. Tento rok byl také zásadním ve změnách podmínek. Matkám samoživitelkám se otevřela možnost být více ekonomicky aktivní, což bylo jedním z cílů státu, zejména proto, že svobodné matky byly často považovány za sociální problém a příživníky na sociálním systému. Snaha o snížení potřeby veřejné pomoci byla řešena snahou o přenesení odpovědnosti ze státu na otce dítěte či rodiče matky. Dle Dudové (2009) se tento fenomén nahlížení na matky jako na příživníky objevil nejprve ve Spojených státech a ve Velké Británii, kde se nejednalo ani tak o cíl převést odpovědnost na rodinu, ale spíše o snížení výdajů státu. Svobodné matky byly zahrnovány do jedné skupiny nehledě na příčinu samoživitelství a ani vzhledem k stále rostoucím počtům takových matek politika nijak nerespektovala jejich potřeby. Na tyto skutečnosti navázaly feministické teorie, které poukazují na nedokonalost úplných rodin. Ženy dokáží hospodařit samy, což dokazuje

i existence rodin, kde se muž s rodinou nedělí o příjmy. Cílem bylo dokázat, že neúplná rodina může být stejně kvalitní jako rodina úplná.

2.3 Příčiny samoživitelství

Příčin samoživitelství je několik. Sobotková (2007) dle příčiny dělí samoživitelky do třech skupin. První jsou matky, kterým zemřel manžel. Tato skupina samoživitelek je společností velmi tolerována. Hlavním důvodem pro toleranci je právě příčina vzniku samoživitelství, která je zde nedobrovolná a tragická. Druhou skupinou jsou matky samoživitelky v důsledku rozpadu vztahu, jak rozvodem manželů, tak i rozchodem partnerů. V případě rozvodu jsou zde negativní postoje společnosti, která vnímá matku jako tu, co si nezvládla udržet manželství alespoň kvůli dětem. Jsou zde ale i postoje pozitivní, takové, kdy matka v podstatě udělala správnou věc pro děti, které by jinak vyrůstaly v nefunkčním manželství. Tyto názory se střetávají a vyplývá z nich častá dedukce, že takto vzniklé samoživitelství není ideální, ale zřejmě nebylo jiné možnosti. Třetí skupinou jsou matky, které si dobrovolně vybraly být svobodnými matkami. Děti počaly s mužem, kterého neplánovaly pro dlouhodobý vztah. Příčinou může být neschopnost navazovat delší vztahy, kterou si matky kompenzují na vztahu s dítětem. Mohou sem patřit i matky s adoptovaným dítětem, ovšem v našem prostředí je k adopci vhodný pouze stabilní sezdáný pár, a řadíme zde i matky, které si vzaly do pěstounské péče dítě. Svobodnou matkou z rozhodnutí může být i matka, které počala z asistované reprodukce, která je u nás i v zahraničí dnes běžně vyhledávaná. Tyto ženy by dle Championové (1995) měli být pozitivně vnímány, jelikož nevystavují dítě traumatu z rozvodu, rozchodu či smrti jednoho z rodičů. Navíc tento typ samoživitelek bývají nejčastěji ženy ve středním věku, které dítě bez problému zajistí a děti bývají téměř v každém případě chtěné.

Vznik samoživitelství může být způsoben několika faktory, které se liší dle kultury společnosti. Nejčastější příčinou u nás jsou právě rozchody či rozvody, kdy lidé mají problém udržet se v trvalém stabilním vztahu, ale také neschopnost plánovat jistou budoucnost, z hlediska vnímání individuální svobody a omezení, které sebou partnerský vztah nese (Championová, 1995).

I Gjuričová (2003) označuje rozvod za nejčastější příčinu samoživitelství. Upozorňuje také na častou nedobrovolnost samoživitelství ve smyslu hledání nového partnera. To může být pro samoživitelky velice náročné, a to hned z několika důvodů. Prvním důvodem je dítě, které nemusí nového partnera přijmout. Příčinou může být loajalita k původnímu rodiči či

neschopnost dítěte dělit se o matku. Často v nedůvěře k novému partnerovi matky napomáhají i prarodiče dítěte.

Sobotková (2007) navíc doplňuje, že dítě samo o sobě tvoří překážku pro navázání nového vztahu, a to zejména právě u rozvedených matek, kterým je mnohem častěji svěřeno dítě do péče než mužům, tudíž většinou po rozvodu zůstanou s dítětem samy. Druhým problémem mohou být již zažitá zkušenosti partnerů z předešlých vztahů. Všeobecně je známo, že muži mají větší šanci být přijatí, pokud se připojí k matce s dítětem než naopak, kdy se matka připojí k otci s dítětem. V tomto případě je vnímání „macechy“ většinou negativní a žena má i větší problém přizpůsobit se kultuře již existující rodiny (Gjuričová, 2003).

Samoživitelství vzniklé rozvodem či rozchodem popisuje i Sobotková (2007), která stručně odůvodňuje důvody rozvodu a rozchodu, tedy vysoká očekávání partnerů od vztahu a jejich potřeby, které je ve vztahu naplňují a vytvářejí tak uspokojivý vztah. Dále také úpadek tradičních hodnot, orientace na výkonnost jedince v dnešní konzumní společnosti, což také vede k nejistotě v oblasti hodnoty rodiny. Cajthamlová (2017) uvádí, že spousta žen ani nevstupuje do manželství, a to z důvodu vzoru nefunkčního manželství u vlastních rodičů, popřípadě i jejich matka byla samoživitelkou.

2.4 Rizika spojená se samoživitelstvím

Dle Gjuričové (2003) je základním problémem samoživitelství náhlá změna v rodině. Jak jsme již dříve zmínili, autorka označuje nejčastější příčinu samoživitelství rozvod či rozchod partnerů. Náhlá změna se nejvíce projeví na pečujícím rodiči, který se náhle musí postarat o chod domácnosti úplně sám, taktéž je sám na výchovu dětí. S touto změnou je ale spojená většinou i horší finanční situace, a to i v případě, že druhý rodič platí výživné. Svobodná matka, popřípadě svobodný otec, se často dostává do stavu přetížení, které může vést k depresi, a rodič tak nemá možnost poskytnout dítěti řádnou oporu a může dojít k narušení vztahu s dítětem. Se zhoršeným psychickým stavem se váže i stav imunity. Matka samoživitelka si prakticky nemůže dovolit být nějak vážně nemocná. Pro tyto situace se doporučuje mít navázané vztahy s širší rodinou, kdy v případě nouze je širší rodina schopná vypomocet matce.

Sobotková (2007) se zaměřuje i na schopnost matky samoživitelky adaptovat se na její novou situaci, která je pro matku samoživitelku určitým druhem ohrožení. Dle autorky existují dané faktory, které adaptaci ovlivňují. Prvním faktorem jsou vnitřní zdroje rodiny, kdy matka musí být schopná reorganizovat fungování rodiny. Matka chod rodiny zvládá,

komunikace v rodině je stále funkční a matka má pocit kontroly. Tento faktor výrazně ovlivňuje podpora širší rodiny, o kterou ale může matka přijít, například se musí po rozvodu přestěhovat, nejčastěji z finančních důvodů, do levnějšího, tedy na jiné místo, dále od přátel a rodiny. Druhým faktorem je zvládnutí stresu, který se postupně se situací objevuje. Jde ale i o zvládnutí ztráty, kterou často provázejí negativní pocity. Tyto pocity se liší intenzitou v závislosti na typu situace, při níž se matka stala samoživitelkou. V případě rozvodů bývá intenzita pocitů mnohem vyšší a negativnější než například v případě ovdovění. U matek, které se samy rozhodly být samoživitelkami, se nevyskytují negativní pocity spojené se ztrátou.

Pokud se podívám na tyto body s odstupem, vidíme, že se zabývají problémem popsáným autorkou Gjuričovou (2003), tedy problém náhlé změny situace. Sobotková (2007) také uvádí, že zvládnutí jednoho z adaptivních faktorů podporuje zvládnutí faktoru druhého, například pokud si matka zvládne reorganizovat rodinu, nedochází k pociťování stresu.

Jedním z adaptivních faktorů je stres, ten je rizikový v oblasti zdraví matky. Důležité jsou avšak i příčiny stresu. Nejčastěji se v případě samoživitelek jedná o problémy s financemi, domácností či zaměstnáním. Dále jsou to emoční problémy spojené s ohrožením vlastní identity a v neposlední řadě je příčinou vztah s dětmi, popřípadě vztah s bývalým partnerem, který ovlivňuje navazování nových vztahů. Všechny zmíněné problémy mohou způsobovat nadměrný stres, pocit beznaděje a v nejhorším případě deprese. Tyto podmínky se mohou vzájemně prolínat a jeden nezvládnutý může vyvolat další. Například pokud dojde k narušení vztahu s dětmi, dochází často ke snížení hodnocení po stránce osobní, vyskytnout se můžou například pocity viny, pochybnosti a výčitky (Sobotková, 2007). Tyto negativní faktory, pokud nejsou zvládnuté, vedou matku k jistým typům chování a mohou se projevit v další péči o dítě.

Cajthamlová (2017) popisuje několik skupin problémových samoživitelek. První skupinou jsou samoživitelky s osobnostní nebo sociální patologií. Takové matky jsou vystaveny nezaměstnanosti, či závislosti, jsou přehnaně manipulativní a závislé na svých rodičích, může se zde objevovat závislost na alkoholu, drogách či deprese. Druhou skupinou problémových matek jsou matky, které se rozhodnou izolovat děti. Matka vytváří tzv. „umělé makroklima“. Následkem izolovanosti děti nemají základní sociální návyky, chybí jim názor vnějšího okolí i opora z vnějšku. To způsobuje silnou emoční vazbu na matku nebo protipól, kdy matku opouští a snaží se zapadnout do rodiny jiné, často například do nějaké sekty či hnutí, nebo zakládají vlastní rodinu. Třetí skupinu matek dohání nevyřešená

minulost. Matka přenáší vše negativní na své děti, často se negativní vztah matky s otcem projevuje na styku dětí s otcem, který je velmi omezený, nebo do něj děti jdou s negativními pocity. U dětí vzniká vnitřní konflikt způsobený citovou manipulací matky. Negativní dopad vidíme hlavně na dětech, u kterých se může začít projevovat agrese, závislost, strach z intimity, odpor k zakládání vlastní rodiny a navázání intimního vztahu.

Problémem může být i kontakt s rodičem, který reálně s matkou ani s dítětem nežije a v kontaktu s jeho vlastním dítětem je pouze zřídka. Pro matku zde hraje problém rozdílné výchovné působení, pokud k němu dochází, kdy přístup otce k dítěti vidí matka téměř vždy negativně. Důležité je naučit se respektovat přístup otce k dítěti nebo ho alespoň negativně nekomentovat (Gjuričová, 2013).

Rizika zde existují i pro děti. Jedním z nich je adaptace na situaci. Podobně jako matka, i dítě se potřebuje nové situaci přizpůsobit. Dle odborníků je dítě schopno za dva až tři roky začít vnímat situaci s jedním rodičem jako zcela normální a klidnou, ovšem za podmínek že zde nedochází k negativnímu kontaktu mezi rodiči, například hádky, soudy, sabotování kontaktu otce s dětmi apod. (Sobotková, 2007).

Pro většinovou populaci je rizikem nedostatek mužského vzoru v rodině a tím způsobené výchovné problémy. Vzor otce může být nahrazen jiným mužským elementem, například strýcem, matčíným novým partnerem apod. Nemusí být ovšem nahrazen vůbec. Dosud nebylo prokázáno, že by absence otce měla přímý negativní vliv na vývoj dítěte. Naopak se diskutuje o několika faktorech, které vzájemně působí, a jedním z nich může, ale nemusí, být absence otce, a které mohou vést k výchovným problémům. Absence otce ani není důvodem pro nepřijetí mužské role synem (Sobotková, 2007). Touto myšlenkou se zabývala i Championová (1995), která sice vidí stabilní rodinu se dvěma rodiči jako ideální model, kde každý z rodičů předává modely efektivního chování, ale také říká, že pokud se rodina s jedním rodičem soustředí na kvalitu rodičovství a má vnější podporu, je schopna předat modely efektivního chování i ve stavu v jakém existuje. I Cajthamlová (2017) vidí rodinu s jedním rodičem jako bezproblémovou v případě, že si dítě najde jiný mužský vzor místo otce, například učitele či trenéra.

Rizikovost vidíme i v nedostatku času, který matka s dětmi tráví. Jako matka samoživitelka musí chodit do práce, starat se o domácnost a zároveň vychovávat děti. Děti časem mohou vnímat matku jako citově chladnou, vzhledem k malému množství společně tráveného času. To může vést k problémům s vnímáním identity dítěte, problémy s vlastní sebehodnocením apod. (Cajthamlová, 2017).

Máme tady i rizika finančního charakteru. Dle Prokopa (2020) každá šestá samoživitelka trpí chudobou materiálního charakteru. Nenadálý vyšší výdaj, asi okolo deseti tisíc, si nemůže dovolit více jak šedesát procent samoživitelek. Důvodem je velký rozdíl ve finančním ohodnocení v rámci zaměstnání. I když je dnes možné dítě dát do školky v poměrně nízkém věku, i přesto, že pobyt dítěte ve školce ve velmi nízkém věku je některými odborníky neuznávaný, matka vždy potřebuje přizpůsobit pracovní dobu, a to buď formou částečných úvazků či upravené pracovní doby. Negativní důsledky chudoby matek samoživitelek se projevují u dětí absencí rozvojových aktivit, zhoršením kvality a množstvím stravy, stresem, horším začleňováním do kolektivu a dochází k oslabení školní připravenosti. Bohužel se matky samoživitelky nachází v situacích, kdy se musejí rozhodnout, zda dají dítě do školky nepřipravené a půjdou pracovat či zda si dítě nechají doma, ale bude strádat na materiálních věcech.

Jedním z rizik je i vzdělání spojené i se zaměstnáním matky. Pokud se žena stane samoživitelkou v nižším věku, řekněme po dokončení střední školy či v průběhu studia na vysoké škole, mění se tím její profesní plány. Z důvodu péče o dítě ukončuje či přerušuje studium a mění své profesní hodnoty. K dokončení či dodělání si vyššího vzdělání se již nevrací, z důvodu potřeby zabezpečit rodinu finančně. Všeobecně se od svobodné matky pečující o dítě očekávají nižší profesní ambice, a tím i obsazení takového pracovního místa, které neposkytuje možnost kariérního růstu a je ohodnoceno nižší mzdou. I tak svobodné matky tyto pozice vyhledávají z důvodu jiných, pro ně podstatných, pracovních podmínek, ať už jde o flexibilní pracovní dobu či práce v místě pobytu matky (Čermáková, 2000).

Mohli bychom říci, že matky samoživitelky jsou na trhu práce diskriminovány. Nejen že nabídka práce je pro ně velmi omezená, ale je i platově níže ohodnocena a jejich pozice je nejistá. Navíc vzhledem k faktu, že se starají o dítě samy, musí být práce časově přijatelná a flexibilní. Časovou přijatelnost určují instituce, které dítě jsou schopny matce pohlídat, jako například školky, škola pod. Matka je tak závislá i na podmínkách konkrétních institucí a jejich otevírací době. Dalo by se říci, že za většinu takových institucí stojí stát, tudíž je svobodná matka závislá na pomoci státu (Dudová, 2005).

3 SOCIÁLNÍ A JINÁ PODPORA MATEK SAMOŽIVITELEK

V této kapitole si shrneme nejznámější formy podpory svobodných matek. Zaměříme se na podporu ze strany státu i nestátních institucí a dále na podporu ze strany rodiny a dalších subjektů.

3.1 Finanční pomoc matkám

V rámci finanční podpory máme v České republice celou řadu dávek určeným rodinám. Již v těhotenství má matka nárok, dle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, na peněžitou pomoc v mateřství, která se vztahuje na dobu před porodem a po porodu v případě, že o dítě matka bude pečovat. Dobu vyplácení určuje zákon na 28 týdnů u jednoho dítěte, na 37 týdnů pokud má matka dvě a více dětí. Podmínkou pro přiznání příspěvku je účast na pojištění v rozsahu 270 kalendářních dnů v posledních dvou letech a dítě zapsané do matriky. Další finanční podpora je vyplácena matkám v době narození dítěte, a to do 2, maximálně do 4 let věku dítěte. Tato dávka je dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře pro všechny matky stejná, tedy 300 000 Kč. Matka si sama volí dobu pobírání příspěvku, mezi dvěma až čtyřmi roky dítěte. V tomto případě si však matky samoživitelky volí dobu maximálně tři roky, a to hlavně z důvodu nedostatku financí a potřebě jít do práce vydělávat. Pokud se jedná o matky samoživitelky, které se staly samoživitelkami z důvodu úmrtí manžela, má matka nárok na pobírání vdovské dávky. Tato dávka je taktéž zaopatřena danými kritérii pro její přiznání. Například pokud matka vstoupí do nového manželství, o dávku automaticky přijde, dítěti však zůstane sirotčí důchod. Výše příspěvku se odvíjí od příjmu zesnulého manžela. Jednou z dávek, na kterou může mít matka nárok, je přídavek na dítě, uvedený v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Tato dávka se ovšem odvíjí od příjmu společně posuzovaných osob žijících v domácnosti. Pokud je příjem rodiny nižší než 2,7 násobek životního minima, pak má matka nárok příspěvek pobírat. Ačkoliv se může zdát, že svobodné matky na tento přídavek mají ve většině případech nárok, bohužel v reálném životě tomu tak není. Velké procento svobodných matek je nuceno skrze finanční situaci bydlet společně s rodiči, a tudíž po sečtení příjmu všech posuzovaných osob v domácnosti o přídavek přichází. Podobně je na tom i situace s příspěvkem na bydlení, který je opět součástí zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Ačkoli se tento příspěvek na bydlení vypočítává jiným způsobem než přídavek na dítě, tedy zda 30 procent příjmů pokryje náklady na bydlení (v Praze 35 procent příjmů), opět se setkáváme se společným bydlením svobodných matek a jejich rodičů. I tady je častý případ nedosažení na

příspěvek. Pokud ovšem svobodná matka má možnost bydlet sama a příspěvek na bydlení není ani tak dostačující, může si požádat o doplatek na bydlení, stanoven zákonem č. 11/2006 Sb., o hmotné nouzi. Tento příspěvek je součástí dávek hmotné nouze, stejně jako příspěvek na živobytí a mimořádná okamžitá pomoc.

Zákonem č. 89/2012 je dáno výživné, které je povinen platit otec nezaopatřenému dítěti. Výživné se odvíjí od platu otce a věku dítěte. Bohužel se setkáváme s případy, kdy otec dítěte je bez práce, má nízké pracovní ohodnocení či alimenty nechce platit. Placení alimentů může být stanoveno domluvou mezi rodiči dítěte nebo soudem, v případech, kdy matka žádá o určité příspěvky či pokud se rodiče nedomluví.

3.2 Sociální pomoc matkám

Kromě finanční podpory od státu se stát snaží matkám pomáhat i v jiných směrech. Jedním z nich je zaměstnání. Snaha je matkám umožnit zaměstnání, a tak i osvobození se od závislosti na státu. To, zda matky samoživitelky tíhnou k práci či ne, se liší i v jednotlivých státech. Rozdíly jsou dány právě možnostmi pro svobodné matky jít pracovat a podmínkami, která práce nabízí. Pro svobodné matky v České republice je placená práce primární obživou. Vzhledem k potřebě financí a zároveň s potřebou péče o dítě jsou matky samoživitelky odkázány na pomoc. První pomocí jsou státní instituce, druhou pak rodina. Prarodiče hrají hlavní úlohu v pomoci matce do tří let dítěte, kdy matka často dítě u prarodičů může nechat v nejhroším případě i přes noc. Navíc je tato pomoc poskytnuta bezprostředně po ovdovění či rozvodu. Pomoc se vztahuje jak na péči o dítě, tak na pomoc s domácností zejména spojenou právě s nástupem matky do zaměstnání. I přes snahu státu, umožnit matkám nastoupit brzy do zaměstnání, se podmínky spíše zhoršují než zlepšují. Důvodem jsou čím dál vyšší výdaje na dítě s neodpovídajícím příjmem matky a nedostatek školek a jeslí (Dudová, 2009).

I tak dle výzkumu Generations and Genders Survey z roku 2005 se participuje v zaměstnání více svobodných matek než matek s partnerem či manželem. Důvodem je i dvakrát kratší doba rodičovské u svobodných matek, které jsou nuceny jít do práce jako jediné žitelky rodiny (Chaloupková, Soukupová, 2008). Tento výzkum také ukázal znevýhodnění svobodných matek po návratu na pracovní trh a horší možnosti profesního růstu. Jen malé procento osamělých matek nalezneme na vyšších pozicích. Výsledkem je nižší životní úroveň svobodných matek oproti zbytku populace (Kuchařová, 2007). To, zda svobodné matky vnímají nižší životní úroveň, záleží na předchozí životní úrovni. Pokud se například

svobodná matka živila vždy sama a zajišťovala chod domácnosti sama, je pro ni snadnější přijmout současnou životní úroveň (Dudová, 2009).

3.3 Odborná pomoc matkám

Dle Sobotkové (2007) je pro svobodné matky důležitá i odborná pomoc, o kterou si bohužel často říkají příliš pozdě. Velké množství takových matek v sobě nosí něco z předchozího vztahu, a i když není bývalý partner v životě matky a dítěte přítomný, je třeba pracovat s pocity, které zanechal. Potřeba pracovat s dítětem je zde také, avšak matka dítě k odborníkovi přivede ve většině případů až již se vzniklými problémy, jakými může být rizikové chování dítěte či úplné narušení vztahu matky a dítěte. Můžeme zde nalézt i případy a není jich málo, kdy matka dítě k odborníkovi nepřivede nikdy, a to zejména z důvodu pracovní vyčerpání jak v zaměstnání, tak i doma. V rámci odborné pomoci je nejdůležitější práce s matkou v oblastech jejího sebevědomí a také vnímání sebe samé jako hlavy rodiny.

3.4 Další formy pomoci

Další formy pomoci nabízejí například neziskové organizace. Ty nabízejí základní poradenství, některé například potravinovou banku, šatník či speciální bazary pro osoby v nouzi. Také existují projekty, které umožňují dětem ze sociálně slabších rodin stravovat se ve školách zdarma. Jednou z momentálně nejznámějších neziskových organizací je Klub svobodných matek, který samoživitelkám pomáhá vyřešit materiální, finanční či právní situaci. Pomáhají zajistit náklady na bydlení či potraviny, hradí dětem obědy ve školách a školkách, popřípadě přispívají na vánoční dárky a letní tábory pro děti. Součástí je spolupráce s úřadem práce, pracovníci azylových domů či terénních pracovníci. Dokonce v současné situaci viru Covid-19 je možné požádat u této neziskové organizace o příspěvek na potraviny ve výši čtyři tisíce korun či příspěvek na nájem ve výši deset tisíc korun (©Klub svobodných matek, 2020). Další známou organizací je Charita, která nabízí poradenskou činnost, telefonní krizovou pomoc, potravinovou banku či například materiální pomoc ve formě oblečení a potřeb do domácnosti (©Charita, 2020). Organizace WOMEN FOR WOMEN zajišťuje obědy dětem ve školských zařízeních zadarmo, jedná se ovšem pouze o případy, kdy si rodiče skutečně nemohou dovolit obědy platit. Finance se posílají přímo konkrétním jídelnám, tudíž zde není možnost zneužití příspěvku (©Obědy pro děti, 2020).

4 ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ A KVALITA ŽIVOTA V RODINĚ

V této kapitole se zaměříme na životní úroveň a kvalitu života v současnosti. Vymezíme si rozdíl mezi pojmy kvalita života a životní úroveň a definujeme tyto pojmy. Dále si uvedeme modely kvality života, které zároveň poslouží jako inspirace pro otázky do výzkumné části práce. Třetí podkapitola nám přibližuje způsoby měření kvality života a některé již provedené výzkumy. Dále si stručně uvedeme současnou přehlednost v kvalitě života v České republice. Závěr kapitoly věnujeme způsobům, jakými můžeme naši současnou kvalitu života a životní úroveň zlepšit.

4.1 Kvalita života a životní úroveň

Tyto pojmy se v dnešní době používají zcela běžně a většina populace si často tyto pojmy spojuje. Existuje několik přístupů, jak vztah těchto pojmů můžeme chápat, například Koreleski (2007) označuje životní úroveň za koncept založený na objektivních životních podmínkách, o kterých vždy sami nerozhodujeme, zatímco kvalitu života vidí jako koncept subjektivní a to, zda jsme spokojeni s kvalitou našeho života, rozhoduje naše subjektivní, vnímání. Dále například Allard a Uusitalo (1972) rozlišují, zda jde o materiální zaměření, které přisuzují životní úrovni, či zaměření na nemateriální věci, které podle autorů souvisejí s kvalitou života. I v tomto případě označují kvalitu života za subjektivní, založenou na neměřitelných hodnotách. Autoři navíc označují vztah mezi těmito jevy za komplexní a oběma jevům přiřazují vlastnost interdisciplinarity.

Existuje mnoho autorů, kteří se nezabývají rozdílem či vztahem těchto dvou pojmů ale zaměřují se pouze na jeden z nich. Častěji vyskytující se v literatuře je pojem kvalita života. Pojem kvalita života se dle Rapey (2013) začíná objevovat a zkoumat v různých vědních disciplínách v 2. polovině 20. století, kdy se do popředí zkoumání dostává zejména materiální stránka života ve společnosti. Autor zde ovšem uvádí, že s postupem času lze pozorovat větší zaměření i na stránku nemateriální. Heřmanová (2012) zmiňuje, že tento fenomén byl pravděpodobně studován již dříve. Payne a kol. (2005) označují pojem kvalita života za komplexní, multidimenzionální a těžce uchopitelný. Dle autorů se kvalita života skládá ze stránky psychologické, sociální, materiální, duchovní a z podmínek života, které činí člověka šťastným. Zde můžeme pozorovat stejně jako u autora Rapeye stránku jak nemateriální, tak materiální, kterou autoři v předešlém odstavci přiřazovali právě k životní úrovni, nikoli ke kvalitě života. Podobně jako například Koreleski označuje kvalitu života za subjektivní i autor Džuka (2004). Subjektivnost se objevuje i u autora Mühlpachra (2005)

který poukazuje na tři základní faktory měření kvality života, a to měření dle objektivních sociálních ukazatelů, měření dle subjektivní spokojenosti se životem a měření dle subjektivního vnímání spokojenosti s každou oblastí života. V našem prostředí se kvalitou života zabývají autoři Potůček, Musil a Mašková (2009), kteří kvalitu života popisují jako koncept objektivní životní situace a subjektivního vnímání této životní situace. Stejně jako Payne označují kvalitu života za multidimenzionální koncept, v tomto případě zahrnující čtyři základní dimenze, a to ekonomickou, enviromentální, sociální a bezpečnostní, které označují za pilíře kvality života a jeho udržitelnosti.

Kvalita a udržitelnost života			
Hospodářská konkurenceschopnost (ekonomická dimenze)	Sociální soudržnost (sociální dimenze)	Životní prostředí (environmentální dimenze)	Lidská bezpečnost (bezpečnostní dimenze)

Obr. 1 Kvalita a udržitelnost života, CESES FSV UK

<https://ceses.cuni.cz/CESES-14-version1-Kriteria.pdf>

Dalším autorem z českého prostředí je Heřmanová (2012), která označuje kvalitu života za nejednoznačný pojem, používaný ve velkém počtu vědních disciplín, který nemá obecně přijatelnou definici. Co přesně pojem označuje záleží na oblasti zkoumání, na přijímané definici autorem či výzkumníkem i na vědním oboru, který pojem kvalita života využívá. Pojem označuje, podobně jako někteří dříve zmínění autoři, za pojem multidimenzionální, interdisciplinární a těžko uchopitelný. V tomto ohledu můžeme vidět podobnost vnímání kvality života jako u autora Payna. Také zahrnuje složku materiální (vlastnickou) a psychologickou (subjektivní pohodu, pocit štěstí).

Z českých autorů kvalitu života zmiňuje Marie Šámková (2011), která se kvalitou života zabývá spíše z lékařského hlediska. Autorka definuje vztah mezi kvalitou života a životní spokojeností. Kvalitu života zde nevnímá pouze jako subjektivní vnímání, ale spojení subjektivního s objektivním. Vychází z holistického modelu, kterým se zabýváme v další části práce. Kvalitou života a životní spokojeností se zabývá i autorka Gurková (2011), opět z lékařského odvětví. Definuje individuální kvalitu života určenou fyzickým a psychickým zdravím, stupněm nezávislosti jedince na okolí, vlastnosti životního prostředí jedince a sociálními vazbami.

Definici najdeme i v sociologické encyklopedii patřící sociologickému ústavu AV ČR, kde pojem kvalita života označuje kvalitativní parametry lidského života, způsobu, jakým život

lidé prožívají, jaký mají životní styl a v jakých životních podmínkách společnosti se vyskytují. Kvalitu života staví do opozice ke konzumnímu stylu života, zejména se zaměřuje na nenahraditelnost nemateriálních potřeb jedince materiálními. Zároveň v encyklopedii nalezneme různá chápání pojmu kvalita života, kdy kromě námi chápané kvality života jako životních procesů zahrnující ukazatele životního prostředí, zdraví, mezilidských vztahů, úroveň bydlení, participace na řízení společnosti, spokojenost jedince se svým životem a dalších, můžeme chápat kvalitu života jako politické heslo směřující pozornost společnosti na nové úkoly společnosti, dále jako sociální hnutí, které se utváří za účelem ekologickým či proti rasovým, a jako reklamní slogan, často zaměřený k oblasti konzumu (©SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, 2018).

Ze světových organizací pracujících s pojmem kvalita života je zřejmě nejznámější WHO neboli Světová zdravotnická organizace. Dle autora Jenkinsona (2020), definuje WHO kvalitu života jako vnímání jednotlivce a jeho postavení ve společnosti v kontextu cílů, očekávání, standardů a zájmů společnosti, kultury a hodnotových systémů. Mezi ukazatele kvality života patří zaměstnanost, tělesné a duševní zdraví, vzdělání, životní prostředí, bohatství, volný čas, náboženství, sociální příslušnost a dále bezpečnost, ochrana a svoboda jednotlivce. Upozorňuje o rozdíl mezi pojmy kvalita života a životní spokojenost.

4.2 Modely kvality života

Kromě velkého množství definic se objevují v literatuře také modely kvality života. Nejznámějším modelem je model kvality života Centra pro podporu zdraví univerzity Toronto. Jde o multidimenzionální model kvality života, který se skládá se tří dimenzí. První dimenzí je dimenze být. Tato dimenze zahrnuje fyzické bytí, psychologické bytí a spirituální bytí. Druhá dimenze je dimenze patřit někam, zahrnující fyzické, sociální a komunitní napojení. Třetí dimenzí je dimenze realizovat se, kam patří praktická, volnočasová a růstová realizace.

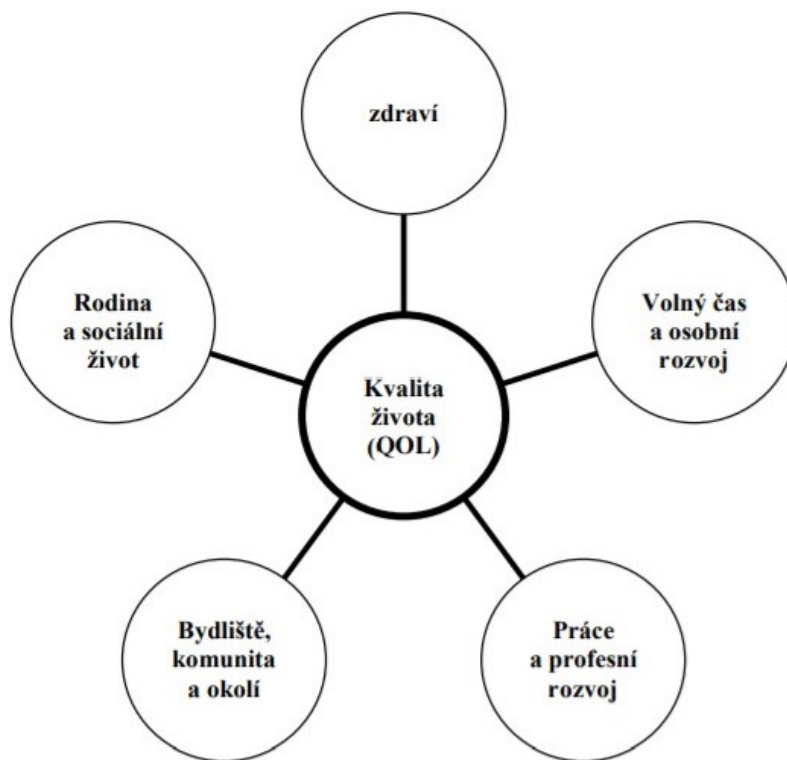
BÝT (being)	osobní charakteristiky člověka
fyzické bytí	zdraví, hygiena, výživa, pohyb, odívání, celkový vzhled
psychologické bytí	psychologické zdraví, vnímání, citění, sebeúcta, sebekontrola
spirituální bytí	hodnoty, přesvědčení, víra
NÁLEŽET (belonging)	vazba k určitému prostředí
fyzická náležitost	domov, škola, pracoviště, sousedství, komunita
sociální náležitost	rodina, přátelé, spolupracovníci, sousedé (užší napojení)
skupinová náležitost	pracovní příležitosti, odpovídající finanční příjmy, zdravotní a sociální služby, vzdělávací, rekreační možnosti a příležitosti, společenské aktivity (širší napojení)
REALIZOVAT SE (becoming)	dosahování osobních cílů, naděje, aspirace
praktická realizace	domácí aktivity, placená práce, školní a zájmové aktivity, péče o zdraví, sociální začleňování
volnočasová realizace	relaxační aktivity podporující redukci stresu
růstová realizace	aktivity podporující zachování a rozvoj znalostí a dovedností, adaptace na změny

Obr. 2 Centrum pro podporu zdraví univerzity Toronto,

http://sites.utoronto.ca/qol/qol_model.htm

Jedním z nejnovějších modelů je dle Francové (2007) model Quality of Life, zkráceně QOL od autorů O'Learyho a Garcii-Martina, který pracuje s holistickým chápáním čtyř primárních měřitelných oblastí života člověka. Těmi jsou zázemí, faktory prostředí, zpracovávání informací a charakteristika osobnosti. V současné postmoderní době má největší vliv na kvalitu života zpracovávání informací. Model klade důraz na aktivní roli jedince a jeho možnosti ovlivnit všechny faktory dané situace, založené na osobnostní charakteristice a zkušenosti jedince.

S model QOL pracuje i autorka Heřmanová (2012), která vychází z modelu kanadských ozbrojených sil. Tento model obsahuje dle autorky pět nejdůležitějších měřitelných oblastí v životě člověka. Patří sem zdravotní stav, profesní rozvoj, sociální vazby, trávení volného času a pracovní podmínky. Model našel využití i v antropologických výzkumech.

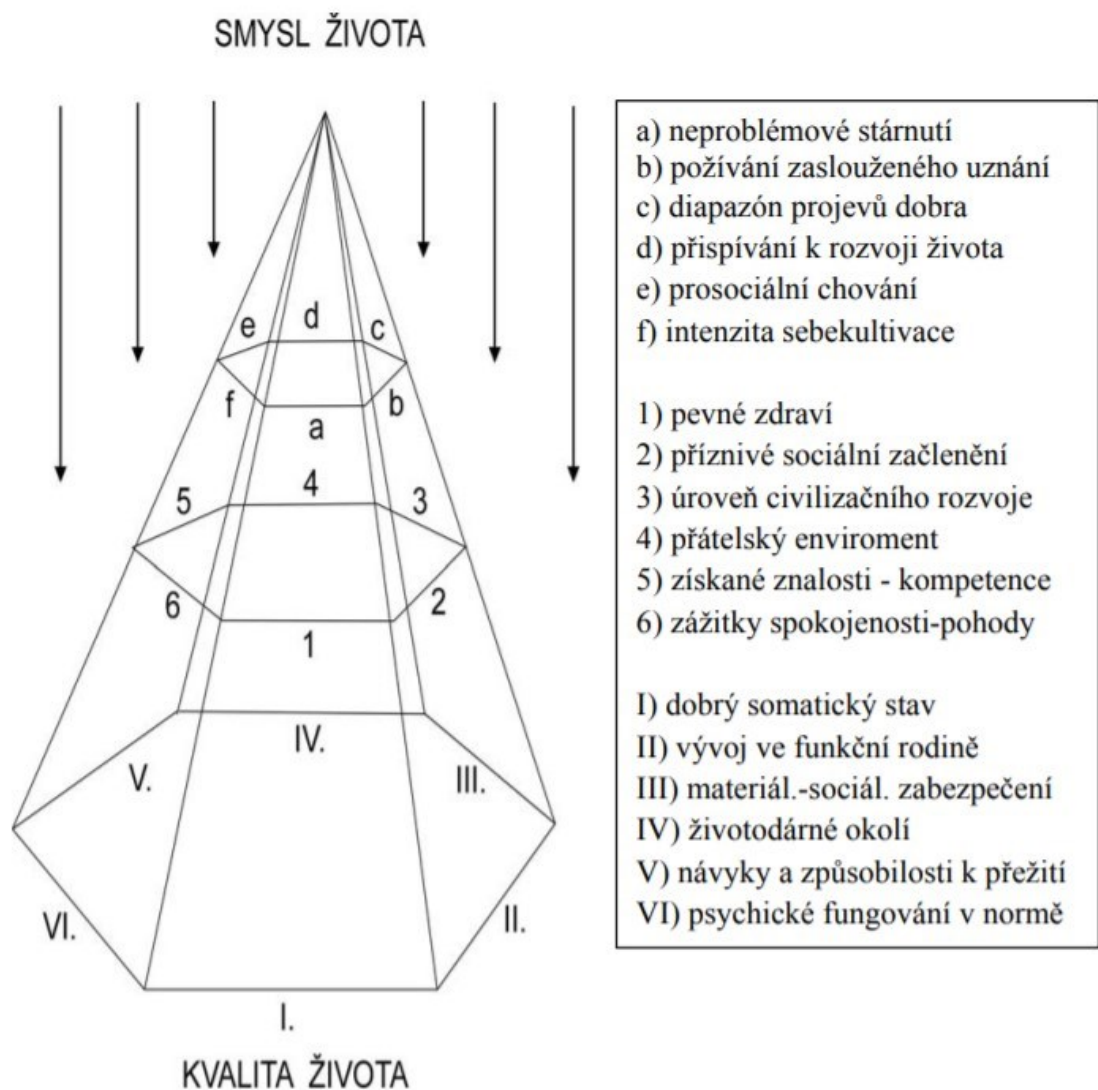
Obr. 3 Model Quality of Life, Heřmanová, 2012

Dalším známým modelem je model čtyř kvalit života od holandského výzkumníka Veenhovena (2000). Tento model pracuje se čtyřmi oblastmi, těmi jsou vnější kvality, představující společnost a prostředí, v němž se jedinec nachází, vnitřní kvality, představující samotného jedince předpoklady, neboli životní šance a nakonec životní výsledky.

Čtyři kvality života	VNĚJŠÍ KVALITY Charakteristiky prostředí včetně společnosti	VNITŘNÍ KVALITY Charakteristiky individua
PŘEDPOKLADY Životní šance	VHODNOST PROSTŘEDÍ • Životní prostředí, sociální kapitál, prosperita, životní úroveň (zahrnuje ekologické, sociální, ekonomické a kulturní podmínky, které studuje ekologie, architektura, sociologie a sociálně-politické vědy)	ŽIVOTASCHOPNOST JEDINCE • Psychologický kapitál, adaptivní potenciál, zdraví, způsobilost (představuje fyzické a duševní zdraví, znalosti, schopnosti a umění života a je předmětem zájmu lékařství, psychologie a pedagogiky včetně tělovýchovy a poradenství v oblasti životního stylu)
VÝSLEDKY Životní výsledky	UŽITEČNOST ŽIVOTA • Vyšší hodnoty než přežití, transcendentální koncepce (zahrnuje vnější užitečnost člověka pro jeho blízké okolí, pro společnost a lidstvo a jeho vnitřní cenu v termínech morálního vývoje, morální dokonalosti a je tradičně předmětem zájmu filosofie)	VLASNÍ HODNOCENÍ ŽIVOTA • Subjektivní pohoda, spokojenost, štěstí, pocit smysluplnosti (představuje pojetí kvality života, které je široce aplikováno ve vědách o člověku, v medicíně a vytváří vlastní metodologické postupy, zahrnuje hodnocení spokojenosti s jednotlivými životními oblastmi, hodnocení převažující nálady a celkové spokojenosti se životem)

Obr. 4 Model čtyř kvalit života – Veenhoven, 2000

Posledním model, který si uvedeme je Obecný hierarchický model od autora Kováče (2001), který vychází z Maslowovy hierarchie potřeb. Jednotlivé oblasti života se odlišují podle váhy, kterou jim člověk přisuzuje, ale zároveň se navzájem ovlivňují, ne však v každém případě. Model níže nám představuje tři úrovně, kdy první úroveň tvoří základnu pyramidy a označuje se za bazální. Druhá úroveň bývá označována za civilizační. Třetí, nevyšší úroveň, označuje Kováč za kulturně-duchovní úroveň. Třetí úroveň je také nejvíce proměnlivá a je hlavním zájmem kulturních antropologů.

Obr. 5 Obecný hierarchický model – Kováč, 2001

4.3 Měření kvality života a dosavadní výzkumy

Z první části této kapitoly vyplývá, že kvalita života je spíše o subjektivním vnímání. Přesto existují snahy o objektivní měření kvality života. Příklad ve své publikaci uvádí Pomališová

(2010), kterým je Mercerův celosvětový výzkum kvality života publikovaný 2005, kdy společnost Mercer Human Resource Consulting vytvořila Mercerův index o 39 kategoriích, jejichž detailní analýzou lze zjistit objektivní kvalitu života. Tato kritéria se dotýkají oblastí politického, sociálního, sociokulturního, ekonomického a přírodního prostředí, dále vzdělání, zdraví, bydlení, rekreace, dostupnost veřejných služeb a dopravy a v neposlední řadě i konzumního zboží.

Dnes se objektivní hodnocení kvality života realizují podle zvolených indikátorů, s ohledem na demografické, sociální, ekonomické a environmentální podmínky sledované skupiny obyvatel. Jednou z metod je použití tzv. indexu lidského rozvoje, zohledňující tři základní kategorie, lidské zdraví, kde se primárně sleduje délka života, hmotná životní úroveň, kdy se počítají peněžní náklady na osobu, a vzdělanostní úroveň, sledující zapojení obyvatel do prvního, druhého a třetího stupně vzdělávání. Druhou metodou je hodnocení kvality života je index kvality života. Metoda využívá devíti kategorií, kdy kromě předešle zmíněných obsahuje navíc volný čas a kulturu, životní prostředí, svobodu, bezpečnost, klima a infrastrukturu. Tato metoda je využívána i v České republice (Pomališová, 2010).

V poslední době můžeme pozorovat nárůst zájmu o zjišťování kvality života zejména u rizikových skupin, jako jsou například senioři, osoby s postižením, osoby závislé apod. Například Rugerri (2001) se zbýval jak objektivní tak i subjektivní kvalitou života u pacientů z psychiatrie. Tento autor zastával názor, že u těchto osob je důležitější objektivní kvalita života než subjektivní, z důvodu rychlých změn nálad a dalších psychických obtíží.

Jak uvádí Mühlbacher (2005), zatímco objektivní zkoumání kvality života, sledující materiální zabezpečení, zdravotní stav, sociální status a podmínky, bylo dlouho primárním zájmem výzkumníků, dnes se přikláníme více ke zkoumání subjektivnímu, zahrnujícímu hodnoty a vnímání v kontextu kultury zkoumaného. Celková spokojenost s kvalitou života pak vychází z cílů a očekávání zkoumaného subjektu.

Jiný způsob měření kvality života používá WHO, vycházející zejména z definice, kterou Světová zdravotnická organizace vytvořila. Kvalita života se zde dělí na 4 kategorie, které lze použít na všechny v populaci, nehledě na etnické zvláštnosti, pohlaví, věk a zdravotní či psychické postižení. První kategorii tvoří fyzické zdraví a úroveň samostatnosti, hodnotící závislost na lékařské péči, mobilitu, schopnost pracovat a s tím spojenou energii, únavu a odpočinek. Druhou kategorii tvoří psychické zdraví a duchovní stránka, zahrnující sebepojetí a sebehodnocení, negativní a pozitivní emoce, koncentraci a schopnost učení, víru a spiritualitu. Třetí kategorií jsou sociální vztahy, obsahující osobní vztahy, sociální podporu

a další. Poslední kategorii tvoří prostředí. Tato kategorii se zaměřuje jak materiální prostředí, například fyzické prostředí, kde člověk žije včetně dostupné zdravotní péče a sociální péče, finanční zdroje, tak i na nemateriální stránku, a to svobodu, bezpečnost a příležitosti.

Jak můžeme vidět, způsobů měření kvality života existuje několik a používány jsou s ohledem na zvolené pojetí kvality života výzkumníkem. Dle Křivohlavého (2001) můžeme metody rozdělit na metody objektivní, kdy situaci hodnotí výzkumník, metody subjektivní, kdy situaci hodnotí zkoumaný, nebo metody, kdy dochází k hodnocení oběma stranami.

4.4 Současná situace v České republice

„V různých podmínkách jsou různé životní nároky a není proto možné definovat plošně kvalitu a spokojenost.“ (Pomališová, 2010, s. 34) Takto autorka popisuje problém měření kvality života v naší, dle autorky i tak malé, republice. Od toho se odvíjejí i výzkumy realizované na našem území, které mapují kvalitu života vždy konkrétní skupiny, jako například kvalita života nezaměstnaných, kterou se zabývá například autorka Buchtová (2004), kvality života seniorů, zkoumaná například autorkou Dvořáčkovou (2012), kvalita života dětí v kontextu didaktiky, kterou sleduje Lukášková (2010), či se zaměřují na konkrétní část kvality života, jako například kvalita života v oblasti práce či kvalita života v oblasti zdraví od skupiny autorů vedených Kučerou (2016). V roce 2020 realizovala společnost Deloitte index kvality života skrze projekt „Obce v datech“, kdy zjišťovali kvalitu života v 206 obcích s rozšířenou působností. Zahrnuli zde 29 faktorů, obsahujících oblasti úroveň zdraví, prostředí, materiálních podmínek, dostupnosti zdravotní péče, mezilidských vztahů a služeb. Indexy kvality života poté seřadily dle důležitosti pro každou obec, nezohlednily však různou strukturu obyvatel v daných lokalitách.

4.5 Kvalita života v sociální pedagogice

Propojenost kvality života a sociální pedagogiky, popřípadě sociální práce, můžeme vidět v praxi na několika místech. Pro praxi v sociálních odvětvích je nutné znát kvalitu života klientů, a co ji ovlivňuje, popřípadě co člověk sám vnímá, že je pro něj kvalitní. Dle Krause (2008) je tak důležité umět analyzovat rodinné prostředí. Střelec (1998) sice tvrdí, že je nutné pohlížet primárně na nemateriální věci, ale nemůžeme opomenout ani materiálně-ekonomické souvislosti v životě rodiny. Kraus (2008) tak dělí analýzu do 3 kategorií, které je nutné zkoumat. První kategorií jsou demograficko-psychologické podmínky prostředí rodiny, kde pozorujeme například celkovou strukturu rodiny, působení jednotlivých členů

rodiny a jejich věk, a dále vnitřní stabilitu rodiny, což jsou všechny vztahy v rodině a emocionální atmosféra prostředí rodiny. Druhou kategorií jsou materiálně-ekonomické faktory prostředí rodiny, kde sledujeme zaměstnanost a její vnímání v rodině, dále kvalitu bydlení, charakter bydlení, vybavení v domácnosti, finanční zajištění rodiny, materiální potřeby, individuální spotřebu rodiny a v neposlední řadě i vliv moderních technologií na život rodiny. Poslední kategorie zahrnuje kulturně-výchovné oblasti prostředí, zaměřující se na vzdělání rodičů a jejich hodnotovou orientaci, životní styl a prostředky nacházející se v rodinném prostředí, které ovlivňují postoje dětí k práci, vzdělání, politice, kultuře a životu vůbec.

V praxi se setkáváme s hodnocením kvality života nejčastěji u rodin, zejména v péči o dítě, kde se sleduje několik zásadních faktorů, které jsou pro zdravý vývoj důležité. Patří tam jak materiální složky, tak i složky nemateriální. Patří sem například materiální zabezpečení dítěte, zaměstnání rodiny, trávení volného času rodiny, vztahy rodiny k okolí, uspokojení základních potřeb člověka apod. Tyto složky jsou součástí kvality života. Můžeme tedy říci, že při posuzování situace v rodině pracovník nahlíží na kvalitu života dítěte i rodiče (Matoušek, 2008).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

S ohledem na povahu výzkumného problému a zájem výzkumníka o detailnější náhled do problematiky jsme pro tuto práci zvolili kvalitativní přístup, jehož cílem je získat komplexní a detailní informace o výzkumném problému. Dle Švaříčka (2017) získáme díky kvalitativnímu přístupu data nejen z rozhovorů, ale i z pozorování, což výrazně ovlivní závěry výzkumníka. Vzhledem ke zkoumané problematice jsme pro další zpracování dat zvolili zakotvenou teorii, která se dle Strausse a Corbinové (1999) snaží o výsledek založený na vyjádření zkoumané reality.

5.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém se zaměřuje na zjišťování motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodin. Základem zkoumání této problematiky je dnes velmi běžný fenomén samoživitelství, často zcela dobrovolný či způsobený rozpadem tradičních hodnot, které dříve udržovaly soudržnost rodiny. Podle Křížkové (2005) se skupina samoživitelů, nejčastěji samoživitelek, potýká s náročnými životními podmínkami a je dnes považována za jednu ze sociálně ohrožených skupin. Podobně i Cajthamlová (2017) uvádí hned několik negativních, hlavně sociálních, důsledků samoživitelství. Často se mluví v souvislosti se samoživitelstvím o problémech finančního charakteru, jak to uvádí Prokop (2020), které vedou k sociálnímu vyloučení samoživitelek ze společnosti. Kromě toho více rozebírá problematiku samoživitelek spojenou s chudobou. Chromková a Fučík (2014) dále zmiňují dopady samoživitelství na kvalitu vzdělání dětí matek samoživitelek.

5.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním výzkumným cílem je **analýza motivace matek samoživitelek spojená se zvyšováním životní úrovně a s kvalitou života jejich rodin**. Ze zkoumání této problematiky nám vyplívají další cíle.

- Zjistit, jaké aspekty formují motivaci u matek samoživitelek.
- Analyzovat negativní aspekty, které motivaci utlumují.
- Analyzovat pozitivní aspekty, které motivaci podporují.

Z těchto výzkumných cílů můžeme vyvodit hlavní výzkumnou otázku , a to **Jaká je motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodiny?**

5.3 Metoda sběru dat

Jak uvádí Švaříček a Šedová (2014), metodu sběru dat volíme vždy vzhledem k výzkumné otázce, tedy k tomu, co chceme zjistit. S povahou našeho výzkumu nejlépe koresponduje metoda hloubkového rozhovoru, která nám ukáže, jak aktéři určitou situaci prožívají a hodnotí. V rámci hloubkového rozhovoru volíme vždy otevřené otázky, díky nimž nebude účastník rozhovoru nijak omezen ve své výpovědi a jeho výpověď bude mít přirozený charakter.

V této práci jsme konkrétně zvolili polostrukturovaný rozhovor o 7 základních otázkách, každý rozhovor měl avšak zcela individuální podobu a nebylo vždy nutné použít všechny otázky. Otázky se také měnily vzhledem ke zkušenostem a životním situacím, které uchazečky prožily a co pro ně samotné bylo podstatné sdělit.

5.4 Výzkumný soubor

Jak uvádí Švaříček a Šedová (2014), cílem kvalitativního výzkumu není reprezentativnost na populaci, ale na konkrétní problém. Výzkumný vzorek se tedy mění s ohledem na další potřebu sbírání dat, ale také s ohledem na výzkumné cíle a otázky.

Vzhledem k povaze výzkumu jsme zvolili malý výzkumný soubor o počtu 5 osob. Tito uchazeči byly vybráni záměrně na základě kritérií, které jsme předem stanovili a bez kterých by nebylo možné danou problematiku zkoumat. Prvním kritériem bylo pohlaví, pro diplomovou práci jsme vybrali pouze ženy. Druhým kritériem byla snaha o zlepšení životní úrovně jakýmkoliv způsobem, například snaha o vyšší vzdělání, snaha o zlepšení finanční situace, snaha o reorganizaci domácnosti s cílem zlepšit kvalitu života nebo snaha o resocializaci, zjišťována skrze spolupráci s neziskovými organizacemi či s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Třetím kritériem bylo dítě v domácnosti matky. Za účelem porovnání jsme se rozhodli vybrat matky s jedním dítětem. Vzhledem k citlivosti tématu jsme kontaktovali některé uchazečky přes třetí stranu, jíž byly pracovnice terénní sociální služby. Následně byly domluveny schůzky v místě pobytu matky, vždy s ohledem na volný čas matky. Vzhledem k nejistotám u jedné z uchazeček byla na její žádost přítomna i pracovnice terénní sociální služby, která do rozhovoru nezasahovala.

Jméno	Označení	Věk	Věk dítěte	Zabezpečení
Zuzana	U1	24	2	Bydlí u nového přítele Na rodičovské dovolené
Kateřina	U2	25	3	Bydlí u rodičů Na rodičovské dovolené
Tereza	U3	33	5	Bydlí ve vlastním bytě V pracovním poměru
Martina	U4	44	9	Bydlí u rodičů V pracovním poměru
Jana	U5	36	15	Bydlí v domě nového partnera V pracovním poměru

Tab. 1 Přehled uchazeček

První uchazečkou byla Zuzana. Zuzaně je 24 let, je na rodičovské dovolené momentálně má pár týdnů nového partnera u kterého i bydlí. Otec dítěte ji opustil tři měsíce po narození syna. Její syn nedávno oslavil 2 roky. Komunikace probíhala pohodově a otevřeně v domácnosti matky za přítomnosti spícího dítěte. Rozhovor trval asi třicet minut.

Druhou uchazečkou byla uchazečka Kateřina. Kateřině je 25 let, je na rodičovské dovolené a bydlí s dítětem u rodičů v pokoji pro hosty. Momentálně nemá partnera. S otcem dítěte nikdy neměla vážný vztah, šlo pouze o krátkodobou známost. Její dcera oslavila nedávno 3 roky. Rozhovor proběhl v domácnosti matky a trval přibližně čtyřicet minut. Komunikace byla otevřená, avšak uchazečka se při sdílení detailnějších informací cítila nervózně.

Třetí uchazečkou byla Tereza. Tereze je 33 let, pracuje a bydlí ve vlastním bytě s dcerou. Momentálně má novou známost, ale zatím jsou ve fázi poznávání se. Její dceři bude brzy 6 let. Rozhovor proběhl v bytě matky a trval přibližně hodinu a půl. Důvodem bylo časté vyrušování, kdy si její dcera vynucovala pozornost. Komunikace byla otevřená a přímá, respondentka mluvila o negativních pocitech s nadhledem.

Čtvrtou uchazečkou byla Martina. Martině je 44 let a bydlí se svou dcerou u rodičů. Dceři je teď 9 let. Martina pracuje a od rozchodu s otcem dcery nenavázala další známost. Rozhovor proběhl v bytě matky, bez přítomnosti dítěte. Komunikace byla otevřená. Tuto

uchazečku jsme kontaktovali společně s terénní sociální pracovnící, která u rozhovoru byla přítomna. Rozhovor trval téměř hodinu, poté jsme vedli dále konverzaci mimo téma.

Poslední uchazečkou byla Jana. Janě je 36 let, pracuje, je rozvedená a momentálně má novou známou. Matka byla nucena se z důvodu nepříznivých okolností rozvést s otcem dítěte po 10-ti letech. Její syn má 15 let. Uchazečka byla kontaktována skrze třetí stranu, která u rozhovoru nebyla přítomna. Rozhovor proběhl bez přítomnosti syna v místě bydliště matky, což je nyní partnerův dům. Komunikace byla otevřená, ale samotné téma rozhovoru bylo pro matku velice bolestné. Rozhovor trval asi třicet minut.

U všech uchazeček proběhl rozhovor po předchozí domluvě, kdy uchazečkám byly poskytnuty otázky do rozhovoru před jeho zahájením. Všechny uchazečky souhlasily s nahráváním rozhovoru a použitím dat v našem výzkumném šetření.

6 ANALÝZA DAT

Pro analýzu dat jsme zvolili metodu zakotvené teorie. Jak uvádí Strauss a Corbinová (1999), jde o teorii vytvořenou a ověřenou systematickým shromažďováním dat a jejich analýzou. Jak uvádí Gulová (2013), analýza dat v zakotvené teorii probíhá ve třech krocích.

Prvním krokem je analýza v otevřeném kódování. V tomto kroku dochází k rozdělení dat na segmenty tvořící významové celky. Z těchto významových celků dále tvoříme kódy, které reprezentují určitý jev. Dále se tyto kódy seskupují do kategorií a subkategorií. U každé kategorie určíme její vlastnosti, které nám podle Miovského (2006) pomohou určit vztah mezi kategoriemi. Stejně postupují i autoři Švaříček a Šedřová (2014) a autoři Řiháček a Hytych (2013).

Druhým krokem je axiální kódování. Dle Strausse a Corbinové (1999) je tento krok důležitý z hlediska hledání vazeb mezi subkategoriemi a kategoriemi, čímž vzniká celistvý pohled na zkoumaný jev. Vytváříme zde paradigmatická model, který právě tyto vazby znázorňuje.

Posledním krokem je kódování selektivní, kdy dochází k identifikaci hlavní kategorie, která je nadřazená všem dalším kategoriím. Uvádíme zde vztah této kategorie ke všem dalším. Hlavní kategorie nám také vytváří kostru zakotvené teorie, jejímž základem je právě paradigmatický model vyjadřující vztahy mezi kategoriemi. Tato teorie nám také zodpovídá výzkumnou otázku „Jaká je motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodiny?“ Výslednou teorii zpětně ověřujeme z původních dat.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Na základě našich cílů se zaměříme na zjišťování aspektů, které motivaci formují, dále aspektů podporujících motivaci a aspektů utlumujících motivaci. Dále hledáme odpověď na výzkumnou otázku „Jaká je motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodin?“ Vztahy mezi aspekty, které motivaci formují, podporují a utlumují, znázorníme v paradigmatickém modelu. Poté tyto vztahy objasníme.

7.1 Kategorie vzniklé analýzou a zpracováním dat

Z analýzy rozhovorů nám vyvstává 10 kategorií, díky kterým budeme schopni nalézt odpověď na výzkumnou otázku.

7.1.1 Kategorie „Otec dítěte“

Kategorie otec dítěte zahrnuje ve všech případech vztah, který matka s otcem dítěte měla, popřípadě stále má. Zde můžeme pozorovat ovlivnění ze strany matky, která na otce jistě nároky má, ale i ze strany otce, který očekává svůj vlastní klid a ženu s dítětem by ze svého života nejradiji vymazal. Nedá se s jistotou určit, zda předchází vztah s otcem dítěte byl pozitivní či negativní zkušeností, a to ani z individuálního hlediska. Z našich pěti rozhovorů vyplývá, že dochází k negativní zkušenosti, či negativní zkušenosti s pozitivními prvky, ale již nelze říci, kde je příčina této zkušenosti, zda na straně matky či otce. Velkou roli hraje důvod rozchodu partnerů a postavení se otce k tomu, že má dítě. V případě, že otec dítě nepřijme vůbec za své, není výjimkou. Příkladem je výpověď U4, která říká „...*chci abys byl na telefonu, když budu s malou něco potřebovat, prostě aby nám pomohl, třeba v domácnosti něco podělat.*“ Z její výpovědi vyloučena potřeba, mít otce dítěte v životě. Ta samá uchazečka dále říká „...*byl arogantní, choval se jak kretén.*“ Zde pozorujeme negativní postoj k otci, který matka dokáže překonat v situaci, kdy nastává „krize“. Jde o případ, kdy otec naprosto odmítá vazbu k dítěti, která krátce po porodu podle matky existovala. U4 vypověděla, „...*nikdy s ní nebyl v kontaktu jenom do toho roka věku...*“ a „...*poslední sms zněla já sem ji nikdy nechtěl a nikdy chtít nebude.*“

Jinou zkušenost má U2, u které otec nejevil vůbec zájem o to, být otcem. Jak sama U2 podotkla „...*on se vyjádřil docela jasně, prostě že se na dítě necítí...*“ nebo „...*defacto on chtěl, abych na ten potrat šla.*“. Dvě z našich uchazeček mají odlišnou zkušenost s otcem, který v životě dítěte nějakou dobu figuroval, avšak samy usoudily, že jejich vztah byl nezdravý. U1 žila s otcem dítěte asi půl roku po porodu, kdy otec nakonec matku i dítě

opustil. *“Jak se malej narodil tak sem byla ještě s tím bývalým a v půl roce nás opustil.“* U1 projevovala ohledně rozchodu s otcem dítěte smíšené pocity. *Byl to hodně špatnej rozchod, odrazilo se to hodně i na mojí psychice...“*, ale dodává *„...jsme na tom dobře, líp než kdybych zůstala s tím otcem dítěte“*. V podobné situaci se nacházela i U3, která s otcem dítěte žila první tři roky po narození dcery. Matka otce dítěte sama z jejího bytu vystěhovala. Tuto situaci vnímá pozitivně, v kontextu více místa pro sebe a dceru a méně starostí, i negativně, méně financí. *„Tenkrát neměla ani 3 roky když sem ho poprvé vyhodila....Tak když to porovná s tím co tady žil a dal mi osmičku jo, když tady bydlel tak jako měla sem víc povinností, starostí, ale taky o něco kapánek víc peněz...tady v tom bytě si myslím že není moc místo pro tři.“* Zcela jinou, převážně negativní, zkušenost má U5, která jako jediná z uchazeček byla za otce dítěte vdaná. Důvodem k rozvodu uvádí konkrétně, a to *„Zjistila sem že dělá obrovský dluhy...začal se chovat nevhodně“*.

Do kategorie jsme zahrnuli i nespolehlivost otce. Ačkoliv se může zdát, že dlouhé odloučení od otce dítěte již matku nijak neovlivňuje, matka díky zažité nespolehlivosti pocítuje nedůvěru a strach v další vztah. Příklad uvádí U3 *„Už jako těhotná sem lítala a hledala sem ho, kde je, po hospodách a tak...“* nebo U4 *„...on byl vesměs pořád pryč.“* V případě, že ke kontaktu stále dochází, setkávají se matky s problémem odlišné výchovy a odlišného přístupu k dítěti ze strany otce. Největší problém s odlišným přístupem k dítěti měla U3, která uvádí hned několik příkladů, například *„...protože ty jdeš do dětskýho pokoje, to má být dětský pokoj a tam najdeš u sedačky jako lahváče...“* nebo *„...a úplně hitparáda na večer když se snažíš to děcko zdravě vychovávat jakože zdravou stravou, jo zeleninu ovoce at' si dá, tak on si na večer udělá hranolky s vajíčkem a dá si na to centimetr tatarky...“* Nutné je dodat, že tímto problémem vázaným k otci trpí pouze matky, které nějaký čas s otcem dítěte žily.

K této kategorie se váže i problém nezájmu otce o dítě. Otec v našich případech figuruje v životě dítěte minimálně, dle sesbíraných dat zhruba dvakrát do měsíce dochází k nějaké formě kontaktu. Zkušenost má U1, která vypověděla *„...když se mu ozvu já tak si ho bere třeba 2x týdně ale když se mu neozvu já sama s tím že by si ho mohl vzít tak třeba 2-3 týdny nic.“* Podobnou zkušenost má i U2, *„...jinak si občas napíšeme, ale nějaký velkej zájem...“*.

Problém navázání vztahu otec-dítě bývá podpořený často ze strany otce, který nechce platit alimenty, které matka vyžaduje. Problém tedy má spíše otec s matkou než otec s dítětem. Pokud ke kontaktu dochází, tak většinou na popud matky, která sice nechová nejlepší

sympatie k otci dítěte, ale má potřebu si „oddechnout“. Například U5 říká „...on ho jako taky vůbec nekontaktuje.“ I když se může zdát četnost kontaktu dostačující, často se jedná pouze o kontakt telefonický či posílání fotek. Osobní kontakt byl v případě našich uchazeček velmi řídký.

7.1.2 Kategorie „Současná situace“

Druhou kategorii jsme označili jako současná situace. To, jakou matka má motivaci, jak ji vnímá a jak se motivace vyvíjí, zaleží na současné životní situaci matky. Základem je to, jak matky samy situaci hodnotí. Hodnocení není stálé a mění se téměř s každou situací. Nejčastěji matky mluví o spokojenosti spojené s možností stálého bydlení, s dostatkem finančních prostředků a okamžitých pocitů. U5 hodnotí svoji situaci slovy „*Asi že sem spokojená, že sem šťastná, což teď jako sem.*“ Zcela jinak hodnotí svoji situaci U2 „...*tak není to nejhorší, vzhledem k tomu že bydlím u rodičů tak nemusím platit x tisíc za nájem takže jako vycházím dobře, nemůžu si stěžovat*“, ale dodává „...*spokojená rozhodně nejsem*“. U1 svoji situaci hodnotí z finančního hlediska „...*finančně si myslím že je to teďka hodně lepší.*“

Ke kategorii současná situace jsme zařadili i potřebu a možnost matek plánovat další krok v životě jejich rodin. Ačkoliv se většina matek svěřila s nedostatkem finančních zdrojů, budoucí plánování viděly vždy s pozitivním nadhledem a jimi stanovené cíle nebyly nejmenší. Nejčastější problém byl samostatné bydlení a nedostatečné vzdělání. U2 vypovídá „...*pro mě by bylo nejlepší bydlet sama.*“ Některé matky by se rády vrátily na školu, s budoucí vyhlídkou vyššího platu, tedy lepšího zaměstnání a lepším zabezpečením sebe i dítěte. Tento postoj zaujímá U2 „...*a za rok začnu znovu jinou vysokou...*“ ale také U1, která má kromě školy v plánu i druhé dítě „...*chci tu školu, ale plánuji navázat i na druhý rodičák.*“ S tímto se pojí i plánování řidičského průkazu či zakoupení auta. Například U3 „*Plánuju že mi brzo umře auto, co budu dělat bez auta nevím, mám vodit malou do školky mám dojíždět do práce.*“

V rámci této kategorie je potřeba zahrnout o současnou situaci pojící se s rozšířením viru Covid-19. Všechny uchazečky se k životu v této době vyjádřily velmi negativně. Pozitivum neviděly ani ve větší míře času tráveném s dětmi. Naopak větší míra času tráveného s dětmi matky činí velmi vyčerpané. Spojují si to například s náročným osmihodinovým časem tráveným v práci, kdy přijedou domů, a kromě domácích povinností je čeká navíc starost o dítě. Například U4 vypověděla „...*škola mi chybí, já vám říkám že mi chybí škola protože to je neštěstí...*“ nebo „...*první vlně sem zůstala s malou doma...*“ a dodává „...*omezuje to*

hlavně v tom, že spíš je člověk na nervy, že je na tu holku tak sám psychicky, protože děcka se nudí.“ Dětem dle matek chybí školy a školky, matkám naopak chybí právě instituce na hlídání. Tuto úlohu částečně zaštiťují prarodiče, pokud má matka takovou možnost. Navíc některé matky musí zůstat s dítětem doma, což se odráží na jejich finančním ohodnocení. Kromě problémů finančního charakteru, jako u U1 „...byla sem na brigádě ale kvůli koronaviru teď není co uklízet...“, a vyčerpanosti vidí matky problém i v izolovanosti. Z výpovědí matek vyplývá, že jsou zvyklé setkávat se s jinými maminkami či přáteli, děti že jsou zvyklé chodit na návštěvy apod. Bohužel současná situace komplikuje kontakt s okolím. Například U2 „...to vůbec a teď s covidem se to ani nedá.“ Matky pandemie omezuje i v původních plánech, jako u U4 „...teď sem si navíc začala dělat řidičák, jenomže sem ho nedodělala kvůli tomu covidu.“

7.1.3 Kategorie „Postoje matky“

Třetí kategorií označujeme jako postoje matky. Na rozdíl od předchozí kategorie jsou koncepty v této kategorii stálejšího charakteru. Základem je vnímání kvality života. Ačkoli se ve výpovědích matek liší vnímání kvality života, v podstatě můžeme říci, že se kvalita života točí kolem třech stavebních kamenů. Prvním je ochrana dítěte, druhým je spokojenost matky a třetím uspokojení základních potřeb. Pokud matky uspokojí základní potřeby sebe a dítěti navíc poskytne trvalé a kvalitní zázemí, popřípadě dokonce budoucí jistotu, dostávají se do stavu spokojenosti a negativní emoce odcházejí. Matky si uvědomují spojení mezi materiální a nemateriální potřebou a dokáží popsat vztahy, které mezi těmito složkami panují. Také vlivem jejich životních situací mají již za sebou stav, který by se dal popsat jako krize, kdy došlo k narušení jedné z potřeb, vedoucí k narušení celého života matky i dítěte. U5 vnímá kvalitu z tohoto pohledu „*Asi že sem spokojená, že sem šťastná, mám střechu nad hlavou a sem bez dluhů*“... „*mám práci, sice mizernou ale mám ji.*“ U4 vnímá kvalitu spíše v kontextu nemateriálních věcí „...*hlavně žít bez stresu, no jako je to takový když budete bez stresu, budete mít zdraví, nebudete přetáček každou korunu jakože, hlavně ať jsme zdraví a máme opravdu co jíst, z čeho žít, máme práci a jsme spokojení.*“ Stejně tak o kvalitě přemýšlí i U3... „*Máš něco co ti ten život něco dává, něco co tě naplňuje něco co tě pohání, nějakou motivaci máš, spokojenost máš nějakou a děláš aji něco pro druhý.*“ Pro U1 hraje materiální i nemateriální stránka stejnou roli, popisuje kvalitu jako „*To že má kde bydlet, to že mám v lednici jídlo, ale je to propojené i s tou nemateriální stránkou, protože pokud budu mít tady tohle, tak bude spokojený můj syn...*“. Stejně tak vnímá kvalitu života i U2 „...*materiální věci, ale i jak se člověk cítí jak bere život.*“

Motivaci ovlivňuje také předmět samotné motivace, který se odvíjí právě od vnímání kvality. Téměř vždy je primární motivací ochrana dítěte, poté dosažení jakési dlouhodobé spokojenosti matky, kterou matky označují za „vedení normálního života“. Například U5 říká, *„Já sem chtěla žít normálně, abych se pořád nebála.“* U2 se k předmětu motivace vyjadřuje podobně *„...mít svůj byt, mám práci a mám i partnera a takovej normální život.“* U1 sice nehovoří o normálním životě, ale zaměřuje se právě na dítě, *„...bude spokojený můj syn, budu spokojená i já.“* Stejný předmět motivace je i U3, která chce být pro dítě vzorem. *„Malá, snažím se jít příkladem.“*

Postoje matky ovlivňuje i informovanost a s tím spojená dostupná odborná pomoc. Matky samoživitelky se téměř vždy informují nejprve u známých či kamarádek. S touto cestou má zkušenosti U5, která vypověděla *„...poradila mi to kamarádka v práci, ona byla takovej sečtější člověk...“* nebo U1 *„...jinak si to hledám na internetu, když nevím a mamčina kámoška je sestřička na dětské jipce, takže když sem si nebyla jistá, tak ta mi poradila.“* Téměř nikdy nejdou přímo na úřad s tím, že stoprocentně ví na co mají nárok. Některé matky si před svou současnou situací nebyly vědomy existence sociálních pracovníků či některých druhů dávek. Taktéž nevědí jak si svou situaci zlepšit, například v rámci trhu práce. Některé matky jsou si vědomy alespoň existence úřadů, které jim mohou poskytnout pomoc. Například U5 *„...věděla že ta instituce vždycky byla, tak sem tam prostě zašla.“*

V případech, že se informují o existenci možných dávek, dále hrají roli kontakty s odborníky. Ty jsou u matek jak pozitivní, tak i negativní. V pozitivních případech jde o přiznání dávek, pomoc sociální pracovnice s přiznáním výživného, někdy i soudní cestou, či odborná pomoc psychologa či lékaře. Například U5 si vyhledala odbornou pomoc psychologa *„...já sem vyhledala odbornou pomoc psychologa.“* Dobré zkušenosti má i U4 *„...sociální pracovnice mě uklidnila, řekla nebojte se, my to dáme dohromady...“* a *„...kdykoliv bude nějaký problém, tak se mám ozvat.“* Bohužel se matky potýkají i s negativními zkušenostmi, kdy ne vždy splňují podmínky pro přiznání příspěvku či přídatku, často vlivem společného bydlení s rodiči. Setkávají se i s neprofesionálním přístupem pracovníků, kdy samy matky mají pocit, že je pracovníci odsuzují. Tuto negativní zkušenost zažila U5, která popsala svoji zkušenost slovy *„...návštěva na úřadě, když mi paní řekla, že sem si měla rozmyslet, s kým si pořizuju dítě, to sem byla ráda, že sedím, jinak by sem tam sebou asi švihla...“* a *„...tak sem si zašla jestli nemám nárok na nějaký finanční příspěvek, protože finančně sem byla tak mizerně jak sem byla, sotva jsme to utáhly, byla sem se zeptat, jako že bych to doložila, že*

nechci peníze v hotovosti, že bych prostě doložila nák...ne...bylo mi řečeno, že bych měla dát dítě na nějakou jinou školu, kde ty náklady nejsou tak velký...“

Dalším z prvků spadajících pod kategorii postoje matky je výchova dítěte. Zde je zásadní, zda matka vnímá výchovu jako automatickou a možnou bez druhého partnera, či zda ji vnímají jako náročnou a nezvladatelnou pro jednoho člověka. Roli hraje i rodina, která se do výchovy zapojuje. Existují případy, kdy matky pomoc rodiny odmítají, vnímají ji jako odsuzovačnou či příkazovou, a případy, kdy matky pomoc velice přijímají a vidí ji jako nezastupitelnou. U1 popisuje výchovu s nadhledem „...ta výchova, to je takový automatický...“, úplný opak vnímá U2, která vnímá výchovu jako „Docela náročnou, jako chybí mi ten parter.“ Zde vidí U2 chybějící element v podobě druhého rodiče. „Když vařím, tak se malé nemůžu věnovat a je tady v pokoji sama...“

Posledním bodem této kategorie je finanční připravenost matky před pořízením dítěte. Matky vyššího věku mají naspořené finance do zásoby a příchodem dítěte počítají s velkými výdaji. Tyto matky dětem zakládají spoření či pojištění a lépe hospodaří s penězi. Například U3 „...měla sem dopředu našetřený, plus sem měla nějaký nájem z bytu...“ nebo U4 „...já jsem malé založila spořicí účet, důchodový pojištění, úrazový pojištění.“ Naopak u matek nižšího věku, kolem 20 let, se ukazuje finanční nepřipravenost. Tyto matky počítají s mateřskou a znají podmínky, které musí splnit pro její přiznání. Dále však nemívají naspořené téměř žádné finance navíc, a to z důvodu například splácení bytu, auta nebo krátkého fungování v pracovním poměru, což je důsledkem přípravy na povolání v rámci školy. Jedním z takových případů je U2 „...když sem otěhotněla, tak už sem teda byla v práci, já sem vlastně chodila do práce co nejdýl, abych si odpracovala, abych měla nárok na mateřskou...“ nebo U1 „...jsme si brali jakože půjčku, pak jsme to spláceli, pak jsme spláceli ještě auto a tak, takže tam byly různé věci.“

7.1.4 Kategorie „Podpora“

Kategorie podpora v sobě nese podporu rodiny a přátel, finanční podporu, podporu v rámci nových vztahů a podporu ostatních lidí v nepříznivých životních situacích. Ukazuje se, že podpora rodiny je klíčová při navození motivace matek samoživitelek. Jedná se zejména o podporu rodičů, ale i sourozenců, pak také velmi blízkých přátel. Matkám je nabízena hlavně podpora nefinančního charakteru v podobě potravin, ubytování, hlídání dítěte, oblečení apod. Podle většiny našich uchazeček sice přichází s podporou i negativní důsledky, jako hádky, nepochopení, příkazování a další, avšak bez podpory by to nezvládly. U5 má zkušenosti s nefinanční podporou ze strany matky „...podporovali mě jinak, třeba

jídlem, brambory, zelenina, maso a tak...“, ale i ze strany bývalé tchýně *„...když byl problém, třeba pohlídat syna, tak to byla moje tchýňa, kdo pomohl.“* U4 zase podpořili rodiče poskytnutím zázemí *„...bydlím u našich s malou...já teda můžu děkovat bohu že mám rodiče, jsou úplně úžasní, protože já bych to asi sama nezvládla...“*, ale i její sestra *„...takže i sestra, ale i ostatní mi strašně moc pomáhali...“* a například i ředitelka organizace, ve které U4 zadarmo vypomáhala *„...ta paní ředitelka tam mi třeba dávala oblečení pro malou.“* Navíc měla i podporu od kolegyň z práce *„...mě hodně pomohly holky z herny, jako moje vedoucí a ty holky, co tam se mnou dělali, pomohly mi všechno.“* Podporu v poskytnutí zázemí zažily i U1, *„...já sem vlastně se nastěhovala k mamce s malým“*, U2, *„bydlím u rodičů tak nemusím platit x tisíc za nájem“* a U3, *„...já sem bydlela u rodičů dole.“*

Důležitá je i podpora finanční. Bez výjimky se všechny uchazečky shodly v bodě nedostatku finančních prostředků. Tento problém řeší příspěvkem na bydlení, přídavkem na dítě, alimenty či přesčasy v práci. Například U5 pobírala *„Příspěvky na bydlení a na dítě...“*, U2 vnímá jak finanční podporu *„...měla sem mateřskou a rodičovák...“*

Bohužel i tady většina uchazeček zazlívá podmínky nároku na příspěvek či přídavek. Některé z uchazeček byly nuceny se přestěhovat k rodičům, kteří matce nijak finančně nevypomáhají, avšak matka nemá, kvůli příjmu celé rodiny, nárok na dávku. Podobný případ zmiňuje i jedna z uchazeček, která si vzala v práci přesčasy s tím, že si zlepší svoji finanční situaci, avšak vlivem vyšší mzdy na tři měsíce přišla o příspěvek. Tento případ zažila U4. *„Mrzí to, že mě sebrali přídavky jako matce samoživitelce, a to se mi jako nelíbí že, protože bydlím s rodiči, tak nemám nárok.“* Problémem jsou i alimenty. Bohužel v případě našich uchazeček docházelo k opakovaným hádkám a soudům právě kvůli výživnému. Otec buď nechce platit, nemá z čeho platit, nebo si stěžuje na výši výživného. Většina uchazeček z důvodu většího nátlaku ze strany otce raději výživné řeší soudně. U1 zmiňuje *„...ted' mu to soud zvedl na 3 tisíce.“*

Podporu uchazečky vidí i v nových vztazích. Nejčastějším případem je nový partner. Tento koncept ovšem provází problémy v podobě, nepřijetí dítěte, strach z opětovného zklamání i samotné seznamování je dle uchazeček poněkud náročné. I tak se všechny uchazečky shodly, že nový partner je jednou z nejlepších podpor, které matka samoživitelka může získat, a to jak po finanční stránce, tak po stránce emocionální a výchovné. Dobrou zkušenost má U3 *„...potkala sem tam i týpka kterej byl v pohodě, a měl i trpělivost na to všechno, co se děje kolem, ted' se s náma ještě aji vidá, Tak chtěla bych, aby se o nás uměl postarat, nemělo by to být komplikovaný.“* Jedna z matek nám sdělila, že jsou nyní v novém kontaktu

s rodičem otce dítěte. I když jim rodina nijak nepřispívá, vidí velice pozitivně zájem babičky o vnučku a budování nového vztahu. U4 sděluje „...stalo se nám to, že se nám ozvala jeho maminka, babička malé, což nás potěšilo, takže letos na Vánoce jsme spolu komunikovali a ona se k nám začala hlásit...“

Posledním typem podpory je pomoc ostatním. Některé matky si zvyšují své sebehodnocení pomocí jiným. Jedna z uchazeček vypomáhá v dětském klobáčku, který ji obohacuje zkušenostmi, změnou prostředí i navazováním nových přátelství. Jde o U4, která vypověděla „...sestra, protože ona dělala v klobáčku, a já sem jak tam často chodila pomáhat zadarmo.“ U3 hlídá děti jiným maminkám a do budoucna by ráda byla pěstounkou. Sama vidí spoustu věcí, které může nabídnout někomu dalšímu, a i její dceři by pěstounský sourozenec pomohl. „Snažila já pomáhat jiným maminám když něco potřebovali...do budoucna teď přemýšlím dokonce, že si vezmu dítě do pěstounské péče.“ U1 by ráda v budoucnu pomáhala právě problémovým rodinám. „Pak bych chtěla tu školu a pak třeba dělat na OSPODu, a půjdu tam asi s tím, že chci zlepšit tu situaci dalším.“

7.1.5 Kategorie „Úspěchy“

Další kategorie úspěchy pokrývá snahu matky o jakési zlepšení, pozitivní myšlení matky, dosavadní zlepšení kvality života a plánování budoucího života. Snahy o zlepšení kvality života jsou dle matek hlavně snaha zvýšit výživné, ale i požádat o pomoc sociální pracovníci. Snaha například vyměnit práci za lepší, dodělat si vzdělání či získat řidičský průkaz. U4 vynakládá snahu právě v těchto oblastech, „...sem se já rozhodla, že si zažádám o zvýšení...“ a „...ted' sem si navíc začala dělat řidičák.“ Některé snahy vyšly sice neúspěšně, avšak matky vidí už jejich aktivitu jako přínosnou. Některé se chtějí k nedokončeným záměrům dokonce vrátit.

Druhým bodem této kategorie je pozitivní myšlení, kdy matky jsou schopné ocenit věci, ke kterým mají přístup. Základem je podle nich pracovat s tím, co je, nesrovnávat se s ostatními jít si za svým cílem. U5 uvádí, „...mám práci, sice mizernou ale mám jo...“ U4 vidí pozitivní myšlení také jako důležité, „...sem šťastná za tady toto...vždycky si říkám může být ještě hůř, můžu být ráda, že mám střechu nad hlavou a že máme co jíst, že si máme co oblíct...“ U3 spojuje pozitivní myšlení se sebevědomím, „...každý rozhodnutí něco přineslo, já sem dost sebevědomá natolik, že neznevýhodňuji svoje rozhodnutí...“ U2 své pozitivní myšlení vztahuje na dítě „...kdyby se ty věci nestaly, tak by zase nebyla malá takže...“

Třetím bodem je dosavadní úspěšné zlepšení kvality života, a to zejména v oblasti práce, kdy se všem uchazečkám, které již nejsou na rodičovské dovolené, podařilo najít práci s lepším platovým ohodnocením a lepšími podmínkami pro výchovu dítěte. U4 vidí změnu pozitivně „...změnila sem práci, celkem je ta situace trošičku lepší.“ U1 je úspěšně přijata na vysokou školu „...ted' sem si podala zase přihlášku na vysokou...“ a U5 se dokázala dostat z psychických problémů, „...abych se nesesypala a nebyla ze mě životní troska, což sem částečně už dokázala.“ Ačkoliv jde „pouze“ o jednu věc v životě uchazeček, mění jím to dosavadní pohled na jejich situaci. Uchazečkám se zvedlo sebevědomí a pozitivní myšlení. Situaci vnímají lépe zvládnutelnou a dosažení takového cíle jako stabilní, dle nich dobře placená, práce je pro ně velmi důležité a zásadní v dalším životě.

Součástí úspěchů je samozřejmě plánování a následné dosažení cíle. Uchazečky, ačkoli nemají finanční rezervy či vysoké platy, plánují například samostatné bydlení, získání řidičského oprávnění, koupí auta, či vybírají školku pro své děti. U5 si již několikrát byla schopna našetřit na řidičský průkaz, „...vždycky když sem si na ten řidičák našetřila...“ U4 plánuje jednou bydlet jen s dcerou, „...pro mě by bylo nejlepší bydlet sama...“, U2 plánuje více cílů, „...tak aby šla malá do školky a já do práce a najít si vlastní bydlení, pak bych chtěla dodělat nějakou školu časem...“

7.1.6 Kategorie „Dítě“

Šestou kategorií je kategorie dítě. Koncepty, které tato kategorie obsahuje jsou velice úzce provázány, avšak vzhledem k důležitosti, jakou hrají pro matku, jsme se rozhodli je nesjednocovat. Kategorie zahrnuje ochranu dítěte, kdy matky upravují svůj životní styl dle zdravého vývoje dítěte, kdy se snaží a plánují za účelem ochrany dítěte před špatnými vztahy s rodinou apod. Například U4 změnila své nezdravé návyky „...já sem dřív kouřivala...už ani nekouřím.“ V domácnosti U2 panují špatné vztahy s rodiči, které dle ní ovlivňují i dítě, „...hlavně ty hádky doma, malou to taky ovlivňuje, když se hádáme.“ U U2 navíc dochází k větší izolovanosti od ostatních lidí vlivem lokace bydliště a povahy matky, proto se zaměřila u dcery na větší socializaci „...půjde do školky a nechci aby tam trpěla.“

Dále zahrnuje výchovu, kdy matka pozitivně vnímá to, jak dítě vychovává a co mu může nabídnout. Například motivace ke správné výchově vede matku ke hledání vhodného partnera. U4 chce dceři poskytnout více možností a zkušeností, „...ona je do všetskýho zapálená, tak hrála na flétnu asi 4 roky, pak do toho dělal hasiče, do toho chodila do baletu.“ U3 by měla ráda partnera, který jí s výchovou pomůže. Nejde však u ní o pocity nedokonalé

výchovy, ale spíše má pocit, že dítě potřebuje výchovu z více stran. „*Hledám primárně někoho kdo mě pomůže finančně a malé zase pomůže výchovou.*“

Dále jsou zde potřeby dítěte, kdy matka je natolik motivována, že se i zadluží, kdy matka pořídí dítěti zvířátko, aby se necítilo osamocené, nebo kdy matka cítí, že se musí více snažit, protože to její syn potřebuje. U4 umožňuje dceři umělecké vzdělání, na popud zájmu dcery, „...*malá hraje na klavír, zadlužila jsem se, aby mohla hrát.*“ Také dceři chce dopřát společnost v podobě domácích mazlíčků, „...*malé sem zase chtěla splnit sny protože tady nemá kamarádky, všechny se odstěhovaly, , tak jsme jí koupili rybičky, pak králíka a teď máme pejska.*“ U1 vnímá potřeby dítěte v jeho zajištění. „*Chci zajistit víc toho malýho, jako dělám to i sama pro sebe, ale hlavně je to malej.*“

Velkou roli hraje uvědomění matky, co chce dítěti vlastně dát, co je pro její dítě důležité a jakým způsobem mu to zařídit. Dle U1 má syn vše potřebné, „...*podle mě jako má všechno, ne vždycky mu to pořídím sama, ale má to zajištěný.*“ Pro U2 je podstatné, aby její dcera byla společenská, „...*chtěla bych aby chodila mezi lidi a ven, protože není zvyklá mezi lidmi být a docela se jich bojí...*“, a aby měla v životě o koho se opřít „...*nechci aby moje bylo jedináček.*“ U3 chce své dceři dopřát poznávání a dle toho si zařizuje svůj vlastní život, „...*slíbila sem jí, že až to bude možný, tak třeba do Francie a tak.*“

Nakonec je zde jistota. Matka potřebuje jistotu, že její dítě bude chráněné, bude mu umožněn správný vývoj, v budoucnu z něho něco bude. U4 chce pro svou dceru lepší budoucnost, „...*chci, aby z ní něco bylo, protože vím, jak ten život funguje.*“ U3 chce svou dceru zajistit finančně, „...*chtěla sem té malé dát z pokladničky peníze na stavebko...*“

7.1.7 Kategorie „Finance“

Kategorie finance hraje zásadní roli při formování motivace. Zahrnuje nedostatek financí, alimenty a práci. Nejčastějším problémem, se kterým se matky samoživitelky potýkají, je nedostatek financí, způsobený rozchodem partnerů a narozením dítěte. Uchazečky v našem výzkumném šetření pocházely z různých situací, vztahujících se k této problematice. U5 byla za partnera vdaná deset let, U3 žila s partnerem tři roky, U2 s partnerem ani nikdy nežila. I přes odlišnost průběhu vztahů matka-otec dítěte se všechny uchazečky ocitly v situaci nedostatku peněz velmi brzy. Nejotevřeněji nám svou situaci popsala U5. „*Po rozvodu to byl teda strmý pád, ve všem, finanční pád, to byla bomba... že nemáš na toaletní papír, a jako že počítáš každou korunu...*“ Stejně na tom byla i U4 „...*protože už to nemůžu finančně zvládnout a je to náročnější...nemám ani za co bych to plánovala jo...mrzí to, že*

mě sebrali přídavky jako matce samoživitelce...“ I U1 se dostala do situace, kdy pro ni finance představovaly problém. „Já sem to třeba pocítila, že si musím na ty plínky půjčit...“

U všech uchazeček by se tento stav dal popsat jako krize, kterou samy nedokázaly zvládnout a kterou měly problém zvládnout i přes podporu rodiny, přátel či státu. Nejnáročnější situací byla situace bytová, kdy si matky samoživitelky nemohly dovolit samy platit nájem bytu. Tuto zkušenost má U4, „...pak sem teda musela pustit i byt protože samozřejmě sem to nevládala.“ S nedostatkem financí se často pojí problém neplacení výživného ze strany otce. I přes možnost žádat výživné soudně se matky dostaly do situací, kdy musely na soud čekat, tudíž čekaly na výživné, otec dítěte nepracoval, takže výživné neposílal či bylo minimální, popřípadě se matky bály o výživné zažádat soudně a dohodnutá částka byla mnohem menší než finanční potřeba dítěte. Všechny námi zpovídané uchazečky se přiznaly k prvotnímu záměru dohodnout se s otcem na výživném i přes fakt, že jim peníze nestačily či že věděly o nároku na vyšší výživné. U5 se nacházela v situacích, kdy alimenty téměř nebyly posílány vůbec, „...alimenty platil pouze, když mu byly strhávány exekučně...on jako neplatil tak zas jako, on byl zaměstnaný v průběhu párkrát jenom 3x.“ Některé uchazečky mají pouze slovní domluvu a některé již za sebou mají soudní řízení, jako například U4, „...mě to vypočítali 2 půl tisíce alimenty...“ nebo U1, kterou motivovala k soudu možnost mít nárok na dávky. „Pokud ted' nebudu mít soudem stanovené alimenty, tak taky nemám nárok...“

Finanční nedostatek se také pojí s prací matek. Matky vzhledem k výchově dítěte mají omezené možnosti práce. Nevyhovující časové podmínky či vzdálenost od místa bydliště je častým důvodem odmítnutí dobře placené práce. U1 by ráda pracovala i v době rodičovské dovolené, „...myslela jsem, že ted' všichni budou nabízet home office, ale zatím nic.“ Dále také současná situace s virem Covid-19 nutí některé matky zůstat s dětmi doma, a to v případech, že nemají zajištěné hlídání dětí. U3 momentálně omezuje situace spojená s koronavirem. „Jelikož jako nejsem v práci tak sem na nějakých 70 procentech.“

7.1.8 Kategorie „Vztahy“

Další kategorii vztahy tvoří překážky, vztahy s dítětem, nový partner a rodina. Překážky jsou pro každou naši uchazečku zcela individuální a nalezneme zde například vázanost na rodiče a psychické vydírání rodičů. S touto situací má bohaté zkušenosti U4, „...já su prostě vázaná těma rodičema, takový citový vydírání...takovej psychickej nátlak na mě...“.Existují překážky ze strany matky, kdy matka nevnímá jako správné, že by její nový partner měl žít

cizí dítě jako své vlastní, například v případě U1, „*Jako je mi to takový blbý, že přítel žije v podstatě cizí dítě.*“ Jednou z častých překážek je postoj ze strany rodiny, která spíše než podporuje tak přikazuje, jako u U2, „*...berou asi jako rady, ale oni to dávají formou příkazů...*“, kde hraje svoji roli i strach ze situace koronaviru, „*...když sem chtěla v létě chodit na brigádu a přivydělat si, tak to bylo spoustu keců, že matka má být s dítětem a že donesu covid.*“

Kategorie zahrnuje i vztah k dítěti, které se vlivem situace matky, či předešlé situace s rozchodem rodičů, nedokáže se situací vyrovnat. Touto situací může samozřejmě trpět i matka. Například jak uvádí U5, po rozvodu měla dlouho problém navázat vztah se svým synem, který si situace v předešlé domácnosti byl vědom a zanechalo to na něm své následky. „*Těžko se mi lepil vztah se synem, protože sem synovi ublížila tou situací, co byla doma.*“ Jsou to ale také situace, kdy dítě zkouší manipulovat se svojí matkou, popřípadě lhát, a matka změní postoj k dítěti, jako v případě U3. „*Lhala, vymýšlela si, začala prostě on mě bije, on mě bouchl...tady tohle bylo typu au mami to mě bolí, já ho tady nechci a prostě takhle...*“ nebo „*...ale ona už ve věku kdy umí manipulovat s lidma, říká si co chce.*“ Následkem je vztah bez důvěry. Ze strany U3 pak vyvstal případ, kdy matka nedokáže překousnout jiné příjmení dítěte od jejího vlastního, „*...chci si zažádat, aby měla moje příjmení, protože to mě nejvíc jako štve.*“

Velmi podstatné uchazečky vnímají i navazování nových vztahů. Ačkoliv jsme si již v předešlé podkapitole uvedly, že nový vztah znamená pro matku pozitivní změnu, navázání vnímají matky velmi negativně. Určující je, co od nového partnera očekávají, zda přijme jejich dítě apod. Některé uchazečky nový vztah dosud navázaly z důvodu obavy a zhoršení jejich současné situace v případě, že by narazily na nesprávného partnera. Například U5, „*...protože sem si myslela že by se z toho mohl stát další problém... nemusela bych trefit na toho správného a z toho sem měla strach...*“ nebo U4, „*...protože sem neměla náladu hledat si dalšího partnera...můj život je založenej na tom, že se na mě lepijou samí ženatí a já už to nechci, takže sem sama...*“

Posledním problémem v této kategorii je rodina matky, které sice matce poskytuje většinou bydlení a jinou nemateriální pomoc, avšak společně s ní přicházejí od rodiny určitá očekávání či předsudky. U5 vidí problém v určitých rozhodnutích z minulosti, „*...problém byl v tom že mě doma nepustili na vysokou školu, u nás v rodině sem prostě nemohla.*“ U2 vnímá doma narušené vztahy mezi ní a svými rodiči, „*...hádáme se docela dost, kdybych mohla tak bych tady nebydlela...oni mají problém se mnou, malou mají rádi, smířili se*

celkem s tím že sem těhotná, ale my prostě máme špatnej vztah...“, ale zároveň vidí i řešení tohoto problému, „...většinou pomůže, mít nějakej odstup, rodiče pak aji pochopí že to jejich dítě má svůj život.“

7.1.9 Kategorie „Zkušenosti“

Předposlední kategorii jsme nazvali zkušenosti. Jde o zkušenosti matek, které je nějakým zásadním způsobem zasahují do jejich života. Prvním a nejdůležitějším bodem této kategorie je krize. Tento pojem označuje zkušenosti různého typu v závislosti na uchazečce. Například **U5** označuje za klíčový moment exekuci vlastního domu. „*Dům šel do exekuce, všechny dluhy který jsou za trvání manželství se dělí 2...*“ Krizovou zkušeností je pro **U5** i nástup dítěte na školu, kdy pořizovací náklady na věci spojené se školou byly v její situaci enormní, „...*přijdou období dětí tzv. vyhrocené situace, takový finanční šoky, který bez další půjčky není člověk jako schopen si poradit.*“ **U3** například označuje za krizi hledání práce po ukončení rodičovské dovolené, kdy měla požadavky na práci sepsané dle potřeb dítěte a najít takovou práci byl problém, „...*ne za barem, ne dvanáctky a ne noční, jo takže seš prostě hodně limitovaná, protože školka ti dá nějakých 7 hodin hlídání...*“ Z výpovědi této uchazečky vyšlo najevo, že hledala i níže hodnocenou práci, pod úrovní jejího tehdejšího vzdělání, avšak s titulem byl problém takové místo obsadit.

Kromě krizí matky ovlivňují i soudní jednání v případě vymáhání výživného po otci. **U4** nehodnotí pouze proces soudu jako velmi stresující, ale také chování otce mimo soudní síň, hlavně v podobě urážejících a ponižujících sms zpráv s cílem odradit matku. „*U soudu jsme vlastně byli kde se choval jako kretén, když se ho paní soudkyně ptala, tak jí řekl, že jsme mezi sebou vztah neměli...*“ Problém je i vnímání soudního procesu, kdy matky, které si soudem zatím neprošly, zastávají názor, že soud bude „*běh na dlouhou trať*“. **U3** vypověděla „...*zatím čekám, až se uvolní ty situace se soudama a se vším, tak si chci zažádat prostě o tu péči.*“ **U1** měla spíše problém dát otce dítěte k soudu z důvodu vlastního nízkého sebehodnocení. „*Mě to přišlo prostě divný se s ním soudit a takhle řešit s ním něco přes soud, to je prostě já nevím takový divný.*“ **U5** řešila dokonce exekuční soud. „*Já sem to řešila soudní exekucí, která je jednodušší než normální exekuce, protože když není co brát, že by měl byt, auto nebo tak, a protože na sebe vůbec nic nemá napsanýho, tak mu není co sebrat, jediná možnost je prostě srážky z platu.*“

Dalším bodem je zkušenost špatného vztahu. V rámci již ukončeného vztahu docházelo ke stresovým situacím, které mají matky hluboko zakořeněné ve vzpomínkách a tyto situace je nadále ovlivňují. Jednalo se o případy agresivity partnera, závislosti partnera, ponižování ze

strany partnera, časté hádky a celkově udržování nezdravého vztahu. Například U5, „nepřiznal nikdy drogy, ale nebyl normálně opilý...“, nebo zkušenost U4 „on se mi vysmíval, že nemám nanic nárok.“ I U3 si prošla špatnou zkušeností, „...protože byl zadlužený ..., stejně tak i U1, „...ale asi to vůbec nebyl dobrý vztah...snažili kvůli malému, ale to nebylo dobré, jak slyšel, že se každý den hádáme.“

7.1.10 Kategorie „Pocity matky“

Poslední kategorii jsme označili jako pocity matky. Kategorie zahrnuje psychické problémy matky, negativní pocity, předsudky a osobní prostor. Jako zásadní matky uvádějí narušení psychické pohody, hlavně v prvních týdnech či měsících mateřství, popřípadě po rozpadu partnerství. U5 dokonce shledala za vhodné vyhledat odbornou pomoc psychologa. I tak její terapie trvala téměř 4 roky. „Problém byl v tom, jak sem se začala léčit a jako dávat se psychicky dohromady, tak mě to mozek nebral...nevěděla, kde jsem jo, že vyjdeš prostě a se ti to nepřeklopí tam, kde asi má,“ Situace pro ni byla tak náročná, že nenacházela slova. V jiných případech jde o emocionální vyčerpanost, způsobenou nevyspalostí a starostmi v kontextu péče o dítě. Důvodem byl i přístup otce dítěte k matce, prožitou například U4, „...protože já sem byla v nesnázích, já sem aji z toho bečela, prostě on se choval hrozně...to víte že sem se nabečela.“ Často se problémy objevily v momentech, kdy matka neměla dostatečnou podporu ze strany rodiny. U1 shledala za podstatnou příčinu hádky s partnerem, „...odrazilo se to hodně i na mojí psychice, jakože měla sem depky.“

Psychické problémy byly často důsledkem druhého bodu, a to negativních pocitů. Uchazečky se nacházely v situacích provázených strachem, pochybnostmi, zoufalstvím či lítostí. Nehledě na těžkou situaci, ani jedna z uchazeček nikdy nelitovala, že má dítě. U4 vypověděla „...já su takovej člověk co chvilama přemýšlí jestli má utýct nebo co má vlastně udělat.“ U1 provází lítost. „Lituju toho, že to dítě mám s nesprávným...“. U2 doplňuje „...když sem zjistila, že sem těhotná, bylo to hodně zoufalý.“

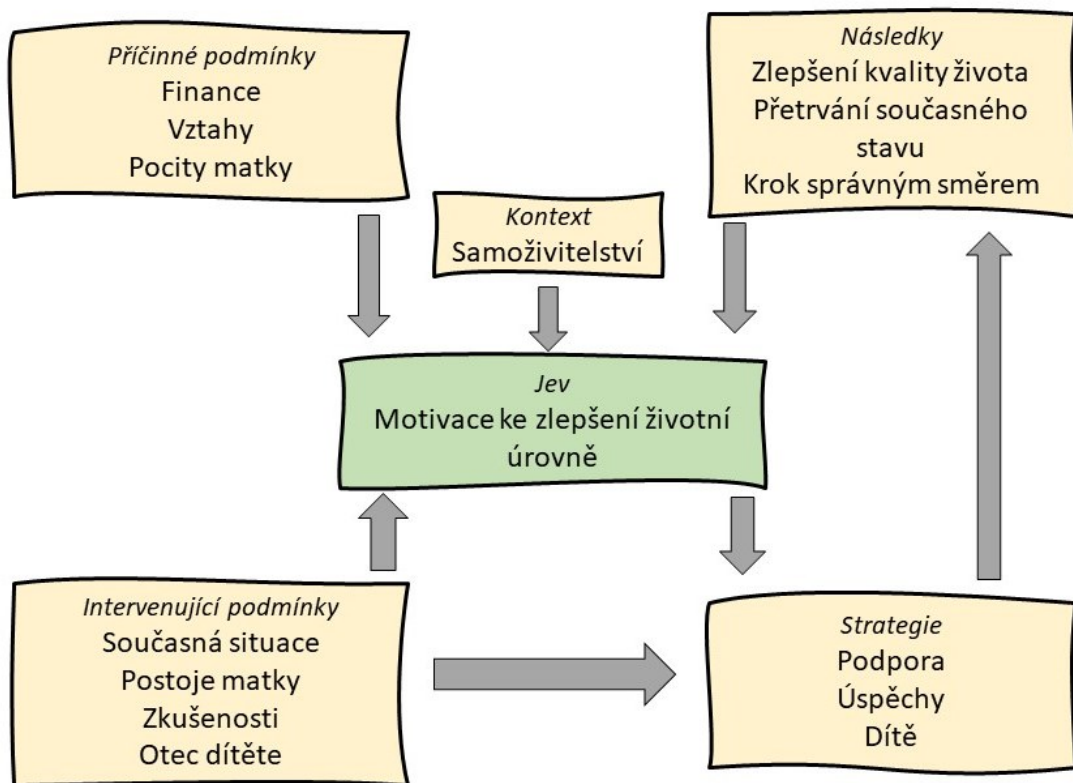
Bohužel ne jedna uchazečka měla zkušenost s předsudky vůči ní jako matce samoživitelce. Nešťastné však je, že tyto předsudky jedna z uchazeček viděla u sociální pracovnice, která by si měla vždy zachovávat profesionalitu a respekt ke klientům. U5 vypověděla „...návštěva na úřadě, když mi paní řekla, že jsem si měla rozmyslet, s kým si pořizuju dítě, to sem byla ráda, že sedím, jinak by sem tak sebou asi švihla,“ U1 vnímá předsudky ze strany svého okolí, „...na jednu stranu si myslím, že si lidi myslím že sem blbá, jako sama s děckem, a pak tam byly lidi, co se snažili pochopit tu situaci.“ Navíc si myslí, že už označení

samoživitelka sebou nese předsudky, „...nelíbí se mi to označení samoživitelka a to co si pod tím lidí představí.“

Posledním bodem je osobní prostor matky. Matkám chybí čas, který by mohly trávit samy pro sebe. V některých případech jim chybí i místo. Jedná se o osobní prostor v rámci vztahu rodina-matka dítěte, týkajících se případů společného bydlení, jako u U2 „...tak chybí mi soukromí, sice je to smutný, ale musím se odstěhovat.“ To platí i pro vztah matka-dítě u U3, „...nejhorší je to, že seš s tím děckem 24/7.“ Některé matky mají pocit, že s dítětem nemají tolik možností udržovat sociální kontakty. U3 vyřešila svou situaci vlastním pokojem, „...já sem chtěla jeden pokoj, kde budu mít svůj prostor.“ To je ovšem výjimka mezi našimi uchazečkami. U4 navrhuje řešení malé chatky na zahrádce, která by jí sloužila k relaxaci, „...mám vysněnou nějakou takovou malou dřevěnou chatku, kde si můžu sednout a relaxovat.“ Řešení ovšem stojí na možnosti dát dítě někomu na hlídání. V rozhovorech se objevil i názor, že by osobní prostor matky nebyl takovým problémem, pokud by matka měla partnera.

7.2 Znázornění vztahů mezi kategoriemi

Na základě dalšího kroku, čímž je axiální kódování, nám vzniká paradigmatický model, znázorňující vztahy mezi kategoriemi. Zde si můžeme všimnout, že některé kategorie s negativními okolnostmi jsou zároveň kategoriemi, které jsou základem pro motivaci matky, tzn. špatná finanční situace, špatné vztahy a špatné pocity matky jsou vlastně důvody proč matky chtějí svoji životní situaci zlepšit. To, jak se motivace bude vyvíjet a jaká v závěru bude, ovlivňují faktory jako současná situace matky, postoje matky s dlouhodobým charakterem, dosavadní zkušenosti či to, jakým způsobem otec dítěte figuruje v životě matky a dítěte. Tyto faktory ovlivňují jak samotnou motivaci, tak i strategie jednání, které matky volí. Nejčastěji jsou strategie jednání založené na dostupné podpoře matek, na dosavadních úspěšně dosažených cílech a na zájmu dítěte. Následkem je buď zlepšení životní úrovně a kvality života matek, či zaostání v dosavadním stavu. Výsledkem může být i změna situace, kterou matky sice nepovažují vždy za zlepšení kvality svého života, ale jde o nutnou překážku a krok v před k vybranému cíli. Samotné dosažení nějakých výsledků vede opět k přehodnocování motivace.

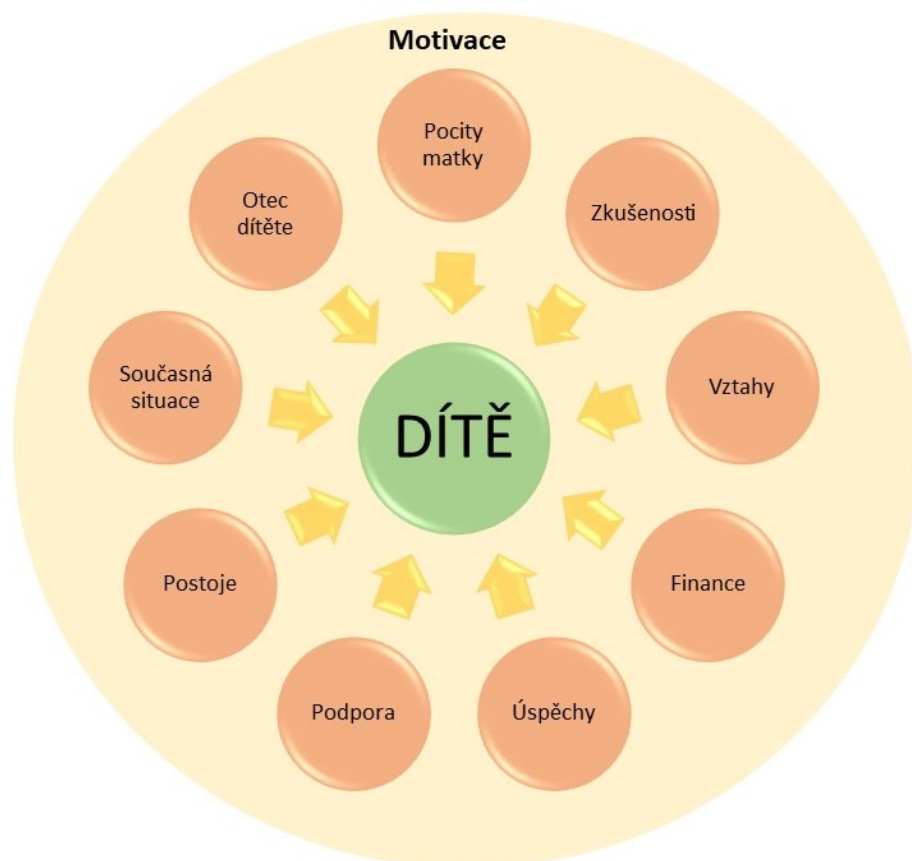
Obr. 6 Paradigmatický model

7.3 Jaká je tedy motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodin?

V posledním kroku je nutné vybrat centrální kategorii, se kterou je motivace matek samoživitelek vázána, a tím naplnit selektivní kódování. Vzhledem k četnosti kategorií a jejich provázaností je pro nás takřka nemožné vybrat pouze jednu. Pokud ovšem nahlédneme pod povrch všech dosud posbíraných a analyzovaných dat, existuje pouze jedna kategorie, která se váže na každou další a výrazně je ovlivňuje. Touto kategorií je „**Dítě**“. To, jaká motivace našich uchazeček byla, je a bude, se odvíjí od zájmů dítěte. Může se zdát že kategorie „finance“ je pro matky stejně důležitá, jako kategorie „**dítě**“, ale právě dítě ovlivní to, jaký matka bude mít postoj k financím, jakou potřebu financí bude cítit a kde vidí zásadní problém v nedostatku. Pokud matku motivují finance, jsou to finance určené zájmům a přežití dítěte. Matky se zcela přirozeně vzdávají svých vlastních potřeb v podobě nového oblečení, elektroniky a dalších, jen aby dítě zajistily. Jsou ochotné přijmout negativní pocity v podobě hádek s otcem dítěte, pocity spojené se soudním jednáním a vymáháním

výživného. Špatné vztahy s rodinou matce způsobují psychickou bolest, ale je si vědoma vlivu své psychiky na dítě, a proto hledá řešení i situace, která se dítěte netýká přímo. Samy uchazečky nejsou schopné označit sebe za spokojené v případě, že dítě spokojené není. Motivací matek s psychickými problémy směřující ke zlepšení jejich situace byla právě jejich schopnost být tu pro dítě. Proto matky i přes velmi nepříznivé situace byly schopné péče o dítě a zároveň byly motivované k lepšímu přístupu. Úspěchy, kterých matky dosáhly, se vždy vztahovaly k potřebě zabezpečit dítě. Ať už to bylo založit spoření dítěti, přestěhovat se do vlastního, koupě nového auta, vždy si uchazečky zdůvodnily tento čin jako zlepšení kvality života jejich dětí. Podstatnou část motivace hraje pozitivní přístup k životu, kterým matky chtějí motivovat své děti a jít jim příkladem.

To, zda matka pociťuje nějakou motivaci, je dáno potřebami dítěte. Pokud má dítě vše a matka nepociťuje materiální či nemateriální nedostatek, u matky dochází k utlumení motivace. Pokud však matka chce dát dítěti víc, což většinou chce i po zajištění základních potřeb, motivace roste. Motivaci vnímají jako prostředek ke zlepšení kvality, což je pro ně spokojenost jich samých a dítěte, psychická pohoda a život bez stresu, ale také materiální zajištění, které tuto spokojenost a pohodu navozuje.

Obr. 7 Výběr centrální kategorie

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Pokud se rozhodneme pracovat s touto ohroženou skupinou, tedy s matkami samoživitelkami, musíme porozumět jejich potřebám a jejich prioritám. To, jak priority ovlivňují jejich jednání, nám dává možnost ukázat matce, jak sebe samu může motivovat. Dává to i nám prostředky, kterými matku můžeme posunout vpřed. Pokud matce dokážeme vysvětlit spojitost mezi jejím předmětem motivace a ostatními aspekty jejího života, otevřeme jí možnost posouvat se vpřed bez většího zásahu zvenčí. Například vysvětlíme-li matce, že kontakt s otcem dítěte má kromě negativních stránek, jako hádky a negativní pocity, také nějakou pozitivní stránku, matka může změnit svůj postoj ke vztahu dítě-otec dítěte. Pro nás, jako pro sociální pedagogy, je ovšem nutné, vždy respektovat individualitu jedince a jeho individuální zkušenosti. Odvážím si říci, že neexistují dvě samoživitelky s naprosto stejnou životní cestou. Proto je nutné pracovat se všemi aspekty, které v životě svobodné matky hrály a stále hrají sebemenší roli. Musíme znát situaci matky před narozením dítěte, její vztah s otcem dítěte, předmět motivace, překážky, se kterými se matka potýká, a samozřejmě to, co matka sama považuje za důležité a podstatné. Měli bychom vnímat, jaké pocity určité aspekty v jejím životě zanechávají matku v pozitivních pocitech a které, ač mohou být staršího charakteru, zanechávají „jizvy“. Pokud tedy budeme přistupovat k matkám takto, možná budeme schopni vidět ty aspekty ze strany společnosti, kvůli kterým je matka samoživitelka označována právě za ohroženou, a budeme schopni upravit současná podpůrná opatření či vytvořit zcela nová opatření tak, aby matky samoživitelky nemusely být právě ohroženou skupinou.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zabývali motivací matek samoživitelek ke zlepšení jejich životní úrovně a kvality života. Naším základním cílem bylo nalézt odpověď na otázku „Jaká je motivace matek samoživitelek ke zlepšení životní úrovně a kvality života jejich rodin?“ V rámci našeho předmětu zájmu jsme sledovali pozitivní a negativní aspekty motivace, ale také aspekty, které motivaci formují a nemají daný pozitivní či negativní charakter. Je nutné si uvědomit, že jsme použili kvalitativní design výzkumu, a s tím spojené zkoumání jevu do hloubky. Naším cílem tedy nebylo získat data zobecnitelná na celý výzkumný vzorek. Uchazečky byly vybrány podle předem daných kritérií, avšak každá disponovala zcela odlišnými životními zkušenostmi, a tudíž nebylo možné, a dle mého názoru ani etické, srovnávat jejich životy. I tak je velmi důležité fenomén samoživitelství zkoumat, a to hlavně z důvodu zařazení matek samoživitelek do ohrožených skupin. Bohužel není možné výsledky použít v praxi v jiné než naší vlastní kultuře. Jiné kultury disponují jinými prostředky, jinými hodnotami, jiným přístupem a jiným hodnocením. Ačkoliv samoživitelství existuje v naší kultuře v určitých formách již nějakou dobu, vnímání a práva samoživitelek se poměrně rychle mění. Možná proto není dostatek výzkumů v oblasti samoživitelství, či není možné tyto výsledky použít z důvodu zastaralosti, kdy hovoříme o pár let starém výzkumu. Problémy, které se pojí k problematice, je nutné zkoumat častěji a důsledně. Je nutné upravovat a navrhovat nová řešení v kontextu současných situací. Například současná situace pandemie Covid-19 je pro skupinu matek samoživitelek novým zdrojem problémů. Zasaženy jsou o něco více než rodiny se dvěma rodiči, a to zejména v oblastech hlídání dětí, tedy i docházení do práce, a s tím spojenou problematikou nedostatku financí.

Jak už jsme zmínili, samoživitelství je u nás nedostatečně zkoumaný fenomén. Pokud ovšem zavítáme na internet, nalezneme velké množství výzkumů ze stran studentů vysokých škol, kteří vykazují vysoký zájem o zkoumání problematiky samoživitelství, dokonce z různých úhlů pohledu, například otců samoživitelů. Častým předmětem zkoumání je i postavení matky ve společnosti, to, jak je vnímána veřejností a jaké důsledky si matka odnáší.

Na závěr bych ráda podotkla, že je to právě vědění a informovanost, co nás nutí jednat. Pokud tedy veřejnost žije s negativní představou o svobodných matkách, jsme to právě my, kdo situaci může změnit. Stačí pouze chtít a jednat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALLARD, E; UUSITALO, H. *Dimensions of Welfare in a Comparative Study of the Scandinavian Societies*. [online] Scandinavian Political Studies. 1972, Volume 7. s. 9-27. [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4194131?seq=1>
- CAJTHAMLOVÁ, Kateřina. *Abeceda moderního rodiče*. V Praze: Vyšehrad, 2017, 398 s. ISBN 9788074299131.
- CAMPION, Mukti Jain. *Who's Fit to Be a Parent?* London: Routledge, 1995.
- ČERMÁKOVÁ, Marie. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. [1a]. ISBN 80-85850-93-1.
- DUDOVÁ, R. *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR*. [online] Sociologický časopis. 2009, 45(4): 753–789. [cit. 11.3.2021]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2009/04/06.pdf>
- DUDOVÁ, Radka, Hana HAŠKOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ. *Kombinace pracovního a rodinného života v ČR : politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie*. Edited by Alena Křížková. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2005. 91 s. ISBN 807330077X.
- DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012, 112 s. ISBN 9788024741383.
- DŽUKA, J. a kol. *Psychologické dimenze kvality života*. Prešov: Prešovská univerzita, 2004. ISBN 80-8068-282-8.
- FRANCOVÁ, T., *Networking a kvalita života. Svět práce a kvalita života v globalizované ekonomice – Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Praha: VŠE, 2007.
- GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003, 182 s. Psyché. ISBN 8024704153.
- GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, 245 s. Pedagogika. ISBN 9788024743684.
- GURKOVÁ, Elena. *Hodnocení kvality života: pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada, 2011, 223 s. Sestra. ISBN 9788024736259.
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015, 399 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4674-6.
- HEŘMANOVÁ, Eva. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 239 s. Studijní texty. ISBN 9788074191060.

- CHALOUPKOVÁ, J., E. SOUKUPOVÁ. „*Skloubení práce a rodiny v rodinách s dětmi do 10 let: záleží na rodinné struktuře?*“ In DUDOVÁ, R. 2009. *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR.* [online] Sociologický časopis. 45(4): 753–789. [cit. 11.3.2021]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2009/04/06.pdf>
- JENKINSON, Crispin. "*Quality of life*". [online] Encyclopedia Britannica, 6 May. 2020, . Accessed 6 March 2021. [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/quality-of-life>
- KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro sociální činnost*. Praha: Grada, 2015, 268 s. ISBN 978-80-247-3877-2.
- KORELESKI, D. *Living Standard vs Life Quality*. [online] Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia, 2007, 6(3), 65-73. [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: http://www.oeconomia.actapol.net/pub/6_3_65.pdf
- KOVÁČ, D. *Kvalita života – naliehavá výzva pre vedu nového storočia*. Čs. Psychologie, 45, 2001, 1, s. 34-44. ISSN 0009-062X.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-736-7383-3.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001, 279 s. ISBN 8071787744.
- KUCHAŘOVÁ, V. „*Lone Mothers at the Labour Market: Their Requirements and their Entitlement to Social Protection Measures*.“ [online]. Příspěvek přednesený na 5th International Research Conference on Social Security, Warsaw, 5–7 March 2007 [cit. 11. 3. 2021]. Dostupné z: Czech-ggs.estranky.cz/kucharova_3_7_3_2007_zk
- LUKÁŠOVÁ, Hana. *Kvalita života dětí a didaktika*. Praha: Portál, 2010, 202 s. ISBN 9788073677848.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 380 s. ISBN 9788073675028.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 8024713624.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. ISBN 9788086429878.
- PATEMAN, C. *Sexuální smluva*. Bratislava: Aspekt, 2000.
- PAYNE, J. a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.
- PLAŇAVA, Ivo, ed. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.

POMALIŠOVÁ, Michaela. *Hodnocení kvality života ve městech se zapojením veřejnosti: praktická příručka pro politiky, zástupce místních úřadů a neziskové organizace k hodnocení kvality života ve městech a obcích České republiky se zapojením veřejnosti*. Praha: Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj, 2010. s. 7. ISBN 978-80-904490-6-0.

POTUČEK, M., MAŠKOVÁ, M. a kol. *Trendy, ohrožení, příležitosti*. Praha: Karolinum, 2009. IBN 978-80-246-1655-1.

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020, 278 s. ISBN 978-80-275-0308-7.

PŘADKA, Milan. *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*. Brno: Univ. J.E. Purkyně, 1983.

RABUŠIC, Ladislav. *Will Tomorrow's Czechs Have the Fewest Children in Europe?* In Mareš, P. et al.: *Society, Reproduction, and Contemporary Challenges*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 41-60. *Society, Reproduction, and Contemporary Challenges*. ISBN 80-86598-67-5.

RAPEY, M. *Quality of Life Research*. [online]. A Critical Introduction. London: 2003. Sage. Review of Review of Quality of Life Project Management. Chief Review Services. 2012 [cit. 10.3.2021]. Dostupné z: http://www.dnd.ca/crs/pdfs/qol_e.pdf

RUGGERI M, BISOFFI G, FONTECEDRO L, WARNER R. *Subjective and objective dimensions of quality of life in psychiatric patients: a factor analytical approach*: [online] The South Verona Outcome Project 4. *Br J Psychiatry*. 2001 Mar;178:268-75. doi: 10.1192/bjp.178.3.268. PMID: 11230039. [cit. 11.3.2021]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11230039/>

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007, 219 s. ISBN 9788073672508.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 808583460X.

STŘELEČEK, Stanislav. *K třídění vlivů rodinného prostředí působících na děti školního věku*. In Odkaz Komenského a výchova člověka pro 21. století - rozvoj osobnosti a práva dítěte. Praha: Karolinum, 1998. s. 131-135. ISBN 80-7184-612-0.

SULLEROT, Évelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, 61 s. ISBN 8071846473.

ŠAMÁNKOVÁ, Marie. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011, 134 s. Sestra. ISBN 9788024732237.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných*. Československá psychologie. 2004, XLVIII, č. 2, s. 121-135, 14 s. ISSN 0009-062X

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMÁNEK, Pavol. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU, 2013. Librix.eu. ISBN 978-80-263-0301-5.

University of Toronto, Department of Occupational Therapy, online, copyright 2021, [cit. 10.3.2021] Dostupné z: http://sites.utoronto.ca/qol/qol_model.htm

VAĐUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR. *Kvalita života : teoretická a metodologická východiska*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 145 s. ISBN 80-210-3754-7.

VANČÁKOVÁ, S. *Rodina a pomoc štátu ... realita, alebo utópia?* Košice: Verbum, 2015.

VEENHOVEN, R. The Four Quality of Life: Ordering Concepts and Measures of the Good Life. [online] Journal of Happiness Studies, 2000, Vol. 1, No. 1, pp 1-39, ISSN 1389-4978. [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/254803698_The_Four_Qualities_of_Life_Ordering_Concepts_and_Measures_of_the_Good_Life

VODÁKOVÁ, Alena a VODÁKOVÁ, Olga. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 108-109. ISBN 80-86429-18-0.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2012, částka 33

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2006, částka 64

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 1995, částka 31

Zákon č. 11/2006 Sb., o hmotné nouzi, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2006, částka 4

Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2006, částka 84

Webové stránky

Sociologický ústav AV ČR [online]. ©2018. [cit. 12.3.2021]. Dostupné z <https://www.soc.cas.cz/>

Klub svobodných matek [online]. ©2020. [cit. 12.3.2021] Dostupné z: https://www.klubsvobodnychmatek.cz/aktualni-program-pomoci-prispevek-4-000-kc-na-potraviny-nebo-10-000-kc-na-najem/A_1041

Charita Česká Republika [online]. ©2020. [cit. 12.3.2021] Dostupné z: [cit. 12.3.2021] Dostupné z

Obědy pro děti [online]. ©2020. Women for women. [cit. 12.3.2021] Dostupné z: <https://www.obedyprodeti.cz/o-projektu>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

QOL Quality of Life

Apod. a podobně

Tzn. To znamená

WHO Světová zdravotnická organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1 Kvalita a udržitelnost života, CESES FSV UK</i>	30
<i>Obr. 2 Centrum pro podporu zdraví univerzity Toronto, http://sites.utoronto.ca/qol/qol_model.htm</i>	32
<i>Obr. 3 Model Quality of Life, Heřmanová, 2012</i>	33
<i>Obr. 4 Model čtyř kvalit života – Veenhoven, 2000</i>	33
<i>Obr. 5 Obecný hierarchický model – Kováč, 2001</i>	34
<i>Obr. 6 Paradigmatický model</i>	59
<i>Obr. 7 Výběr centrální kategorie</i>	60

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1 Přehled uchazeček</i>	41

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky do rozhovoru

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY DO ROZHOVORU

Jaká je příčina samozivitelství ve vašem případě?

Jaká je Vaše současná životní situace?

Jak vnímáte kvalitu života?

Jakým způsobem si zvyšujete svoji kvalitu života a jaké kroky pro to podnikáte?

Jakými úspěchy a neúspěchy jste si již prošla?

Co vás motivuje, abyste šla tímto směrem?

Co od vaší snahy očekáváte?